

Édes Anyanyelvünk

XXVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2006. OKTÓBER

ÁRA: 120 FORINT

A TARTALOMBÓL:

Maróti Andor:
Szóval mégis kultúr?

Kovács József:
**Iromány, regnál és más
stílustalanságok**

Büky László:
Nínó és tucc-tucc

Balázs Géza:
Az adóemelés indoklása

**Országos középiskolai
tanulmányi verseny,
magyar nyelv,
2006/2007.**

Balaskó Mária:
Terminologia et Corpora

Grétsy László:
**Szófejtő szótár –
mindenkinek!**

**És: őszi nyelvészeti
naptár, új szavak,
nyelvi rejtvények,
nyelv-észleletek**

Nyelvészet és „nyelvészkedés”

(Töprengések a Mézes Mackó előtt)

Szikszainé Nagy Irma szövegtani tankönyvében búvárkodva az alábbi idézetem akad meg a szemem: „Magyarországon a nyelvészet nem csupán szaktudomány. A magyar nyelvész nemcsak kutató. Ő kezdettől fogva kicsit öre és gondozója is a nyelvnek, mely annál drágább és őrzenivalóbb, mennél kevesebben beszélik a földkerekségen. [Új bekezdés.] A nyelvészethez minden magyar embernek köze van. Mindannyian nyelvészkedünk, ahogy mindannyian politizálunk” (Babits Mihály: A nyelvész és az irodalom).

Érdekesen egybeesnek a fentiekkel, amit Kálmán László és Trón Viktor könyvének (Bevezetés a nyelvtudományba. Bp. 2005, Tinta Könyvkiadó) 11. oldalán olvashatunk: „Érdekes a nyelvészettől megkülönböztetni a nyelvészkedést is, melynek körébe tartoznak a nyelvre irányuló, de nem tudományos jellegű tevékenységek. [...] Ilyennek tekinthető például a preskriptív [= előíró] nyelvészet általában, vagyis a nyelvi illettan, a nyelvművelés és a helyesírás kérdései.” A folytatást már a következő lapról idézem: „Tulajdonképpen a preskriptív nyelvészkedés ágait is sorolhatja az alkalmazott nyelvészet körébe az, aki elfogadja, hogy a nyelvhasználat megrendelése is valamiféle problémákat orvosolhat.”

Miről jutott eszembe mindez, s miért idéztem ilyen hosszasan ezeket a tudós munkákat?

A közvetlen kiváltó ok egy „nyelvész-lelet” volt, amelyre a budapesti Erzsébet téren tettem szert. Nem birtokolván digitális fényképezőgépet, lefotózni nem tudtam, csupán elmesélem, amit láttam. A Mézes Mackó kettős, baloldalt magyar, jobboldalt angol nyelvű cégtábláján, a magyar oldalon ez a felirat ötlük szemembe:

SAJÁT SZERVIZ.

Ugyan mit jelenthet ez? Talán az üzletben egy kissé ki is javítják a vásárlót? (Rám férne.) Szó sincs róla! A talány egy pillanat alatt megoldódik, mikor a magyar szöveg angol megfelelőjére esik a pillantásom:

SELF SERVICE

(vagyis: önkiszolgálás, önkiszolgáló üzlet).

Mit tegyen ilyenkor egy „nyelvészkedő” nyelvész? Menjen be az üzletbe, és magyarázza el az eladóknak, hogy hiba csúszott a feliratba? Ilyesmire utoljára Ferenczy Géza, az egykori harcos nyelvművelő vállalkozott a hatvanas években, de már őt is majdnem megverték érte.

S egyébként is: kire, mire tartozik az ilyesmi? A nyelvészetre, persze, nem (ebben igazat adok Kálmán Lászlóéknak). De valamiképpen mégiscsak szóvá kellene tenni, hogy miközben nem tanultunk meg tisztességesen angolul (mármint az ország), anyanyelvünket is kezdjük elfelejteni.

Így lesz a nyelvészből – olykor – „nyelvészkedő”, a kutatóból publicista. De hát ezt még Sándor Klára, a nyelvművelők egyik legszigorúbb bírálója is „engedélyezi”, hiszen így nyilatkozott a Köznevelésnek néhány évvel ezelőtt: „A demokráciába belefér, hogy aki szeret *nyelvművelősködni*, az tehesse.” Márpedig én, az „öregecskedő” nyelvész, szeretek. És teszem is!

Kemény Gábor

Őszi nyelvi-nyelvművelő események

2006. október 9–11. 14. Élőnyelvi konferencia, Bük

Szervezi: Az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Dialektológiai és Szociolingvisztikai Tanszéke

Honlap: www.geolingua.elte.hu

2006. október 13–15. Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok, Ada

Téma: A helyes és szép magyar beszéd

Kapcsolattartás: hodieva@adacity.net

2006. november 3–5. Nyelv – kultúra fórum (Fiatal nyelvművelők 3. konferenciája), Bük

Szervezi: Anyanyelvápolók Szövetsége, Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport

Honlap: www.e-nyelv.hu

2006. november 9–10. A magyar mint veszélyeztetett nyelv, Szombathely

Szervezi: Berzsényi Dániel Főiskola, Uralisztikai Tanszék, Szombathely

E-mail: ural@bdtf.hu

2006. november 10–11. 8. országos Kossuth szónokverseny, Budapest

Szervezi: Anyanyelvápolók Szövetsége, ELTE BTK Főiskolai Magyar Nyelvtudományi Tanszéke

Téma: „Minden órának leszakaszod virágát; S élj az idővel” (Berzsényi)

TARTALOM

Kemény Gábor: Nyelvészet és „nyelvészkedés”	1
„Anyanyelvem felbecsülhetetlen értékű kincs...” Hercegi Károllyal beszélget Maróti István	3
Dóra Zoltán: „Tudni is kell jól szeretni”	4
Maróti Andor: Szóval mégis <i>kultúr</i> ?	4
Balázs Géza: Miért érdekes? <i>Fiúk – fiúk</i>	5
Kemény Gábor: Ismeretlen Vörösmarty- és Ady-szövegek vagy gyermekregisztárhamisítványok?	6
Kovács József: <i>Iromány, regnál</i> és más stílusalanságok	6
Büky László: <i>Ninó és tucc-tucc</i>	7
Batár Levente: Hogyan válasszunk üzletnevet?	8
Baracs Tibor: Egyenkötőszerű <i>amikor</i>	8
Balázs Géza: Az adóemelés indoklása	9
Láng Miklós: Aki nem tud arabulul...	9
Országos középiskolai tanulmányi verseny, magyar nyelv, 2006/2007. (Gallasz Magdolna, Szarvas Rita, Takács Edit)	10
Balaskó Mária: Terminologia et Corpora	11
Grétsy László: Szófejtő szótár – mindenkinek!	12
Graf Rezső: Miatyánk – Mi Atyánk	13
Bozsik Gabriella: Nagy J. Béla helyesírási verseny	14
Komoróczy György: A magyar nyelv napjai Zilahon	14
D. L.: Kazinczy- és Péchy Blanka-díjak	15
Dr. Molnár Lajos: Tábornyitó üdvözlés	15
Jobbágy Lászlóné: „Beszélni nehéz!” A gyökereinktől a nyelvhasználatunkig	15
H. Varga Márta: Különleges fosztóképzős szavak	16
Szítás Benedek: Egy <i>doktor</i> válasza	16
Új szavak, kifejezések (41.)	17
Új nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Buvári Márta: Rügyek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
S. Varjú Anna: A trójai faló behozatalra került	19
Nyelvésztan-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em. Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu (vagy: www.anyanyelvapolo.hu)
Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél. E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu, fax: 303-3440. Információ, reklamáció: 06 80 444-444. További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt. és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 120 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvápolók Szövetsége, 1126 Budapest, Böszörményi út 20–22. Tel./fax: 3555-590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábrián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**,

az **Oktatási Minisztérium,**

a **Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma,**

valamint

a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

„Anyanyelvem felbecsülhetetlen értékű kincs...”

Hercegi Károly tanár, minisztériumi főtanácsos válaszol Maróti István kérdéseire

Hercegi Károly a budapesti Berzsényi Dániel Gimnáziumban érettségizett, az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerzett magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet. 1964-től a Művelődési Minisztérium közoktatással foglalkozó főelőadója, osztályvezetője, főtanácsosa. 1980-tól a Kazinczy-díj Alapítványi Bizottság titkára 2004-ig. Az Anyanyelvpolók Szövetségének 1989-től, megalakulása óta társelnöke. 2006 áprilisában Kazinczy-díjban részesült.

– Ha valakinek egész életét az oktatás, az iskolai nevelés, a nyelvművelés sokrétű teendői határozták meg, indokolt az első kérdés: vajon milyen családi környezet indította el életed pályáját?

– Édesapám a MÁV-nál volt tisztviselő, édesanyám háztartásbeli volt. Pápan született, én Budapesten. Szüleim szerény körülmények között, de nagyon tisztességesen neveltek bennünket. (Négyen voltunk testvérek.) Az anyanyelvnek annyiban volt szerepe, hogy szüleim szépen, világosan és mindenkoron közérthetően fogalmazták. Gondosan ügyeltek arra, hogy mi magunk, ha beszélünk, akkor kerek egészet mondjunk, ne hadarjunk. Édesanyám egy kicsit dunántúli tájszóval beszélt. Anyagi gondoktól sem mentes, egyszerű körülmények között éltünk. Édesapám, aki egyedüli keresője volt a családnak, különösen nagy gondot fordított szellemi és lelki fejlődésünkre. Korán könyvet adott a kezünkbe, ösztönzött az olvasásra, bővítette saját kis könyvtárunkat. Különösen vonzott a magyar klasszikusok sorozata a fényes, bordó kötésével, a címlapon a szerző aranybetűs aláírásával, belül pedig fényképével. Talán Arany János szelíd tekintete hatott rám leginkább.

– Úgy vélem, a diákévekre való emlékezések során mindannyian felidézük legkedvesebb tanáraink figyelmisségét, nevelői magatartásának különlegességét. Kikre emlékezel legszívesebben?

– Nevelőim közül sokakra gondolok jó szívvel. Édesanyámnak egy pápai földije volt a tanítónénim, Meszlényi Zsófia. Megtanított olvasni, írni, megtanított a tisztességre, a pontoságra. De megemlíthetem Kuti Zoltánt, aki francia nyelvet tanított, vagy Windisch István tanár urat, aki a latin nyelvet szerettette meg velünk. Talán furcsának tűnik, de a latin nyelv ismerete alapján sokkal könnyebben tudtam elsajátítani a magyar nyelv rendszerét, szerkezetét. A mai zaklatott tantervi követelmények és szigorú óraszámkeretek ismeretében talán meglepő, hogy hatodik gimnazista korunkban egy fél évig foglalkoztunk Arany János Toldi című elbeszélő költeményével. És nem szabad elfeledkezmem Horváth Károly tanár úrról sem, aki mint későbbi egyetemi tanár, Vörösmarty-kutató, személyiségével, mélyszéles humanizmusával, gondolatokban és érzelmeiben gazdag óráival arra készítetett, hogy tanár legyek, és a magyar nyelv és irodalom szakot válasszam.

– Bizonyára emlékezel arra, hogy a Berzsényi Gimnáziumban, amelynek tanulója voltál, milyen érettségi tételt húztál magyarból?

– Eötvös József Magyarország 1514-ben című művét kaptam tételtől, és akkor még nem gondoltam, hogy valamikor majd az Eötvös Gimnázium tanára leszek. De azért jobban örülnem volna, ha Arany János a tételem.

– Most már egyre többet beszélünk arról, hogy sorsod a tanári katedrára vezényelt. Jogos tehát az a kérdés, hogy gyakorlati tapasztalataid alapján szerinted ki a jó tanár.

– Kezdetben, mint minden rossz tanár, mindent meg akartam tanítani. Aztán rájöttem, hogy az ilyen tanár csak felszínesen, hézagosan tanít. Nem akartam sem irodalomtanár, sem nyelvtan tanító oktató lenni. Számomra az, hogy valaki magyartanár, azt jelenti, hogy nem lehet és nem szabad elválasztani az irodalmat a nyelvtan tanításától.

– 1964-től a Művelődési Minisztérium közoktatással foglalkozó főelőadója, majd osztályvezetője, főtanácsosa voltál. 1980-tól pedig a Kazinczy-alapítványi Bizottság titkára. Számtalan konferencián, anyanyelvi táborban tartottál előadást. Cikkeidben pedagógiai és nyelvészeti gondolataidat tetted közzé. Mit jelentett ez a szolgálat, hogy végül is az anyanyelvi mozgalomnak lehettél egyik szervezője?

– Ha mondhatom úgy, hogy anyanyelvi hitvallásom megszületése nem is tanári pályafutásom kezdeti időszakára esik. Évekkel később meghatározó jelentőségű volt találkozásom Péchy Blankával, akivel megismerkedésünk pillanatától szellemileg azonosultam. Az alapítólevélben megfogalmazottakkal egyetértve felismertem, hogy az általa kezdeményezett mozgalom, a Kazinczy-versenyek meghirdetése, a Kazinczy-díj létrehozása egy új nyelvművelő mozgalomnak lehet az alapja. Valójában ekkor tudatosult bennem, hogy mindannyiunk számára mit jelenthet az anyanyelv. Tudomásul kell vennünk, hogy nyelvhasználatunk, beszéd-készségünk, szóinkünk egyszersmind a múltunk és a jövőnk záloga, építőanyaga, kovásza. Ezt az anyanyelvet szeretni, ápolni, tisztelni kell. Nem tudok egyetérteni azzal az időnként felbukkanó nézettel, hogy a nyelv fejlődését nem szabad „megzavarni” különféle nyelvművelői észrevételekkel, óhajokkal, ajánlásokkal.

– Ma már egyre kevesebben mondhatják el, hogy személyesen ismerhették Péchy Blankát, a színésznőt, az előadóművészt, a nyelvművelőt. Te hogyan emlékezel reá, milyen volt a veled való találkozás?

– Rendkívül megnyerő volt számomra, hogy egy színész a podiumról lelépve fontosnak tartja, hogy fölemelje szavát a magyar nemzet, a magyar nyelv védelmére érdekében. Szándéka az volt, hogy biztassa és elgondolkodtassa azokat az embereket, akiknek élethivatásukból adódóan kötelességük és lelkiismeretből adódó feladatuk, hogy tisztességesen beszéljenek. Ilyenek a tanárok, a színészek, a rádió- és tévébemondók, az újságírók, meg valójában minden művelt ember. Örömmel tapasztaltam, hogy hívó szavára azonnal többen mellé álltak, és segítettek elképzeléseinek megvalósítását. Együttműködő társa lett Lőrincze Lajos, Deme László és még sokan mások. Péchy Blanka a Kazinczy-alapítvány életre hívásával a szép magyar beszéd védelmében indította útjára nemes mozgalomát, amelyhez akkor és azóta is sok ezer felnőtt és diák csatlakozott. Magam is kezdetből elkötelezett híve és támogatója voltam az ÜGY-nek, mert meggyőződésememé vált, hogy fontos nemzeti, társadalmi és nevelési célokat szolgál. Az anyanyelvünkért való tenni akarás szép példájaként jó felidézni a győri középiskolai, a kisújszállási és a balatonboglári

általános iskolai és az egyetemi és főiskolai Kazinczy-versenyeket, a sátoraljaiúj helyi Édes anyanyelvünk országos nyelvhasználati verseny számtalan emlékeztető pillanatát, a Beszélni nehéz! rádióműsor megalapítását, amely megteremtette a beszédművelő körök működésének feltételeit, a nyári anyanyelvi táborokat. Jóleső érzés felidézni azt a pillanatot, amikor a Kazinczy-versenyen első ízben köszönthettük a határon túlról érkezett középiskolásokat és tanáraikat. Azóta részvételük szép hagyománnyá vált. Reméljük, így is marad!

– A minisztériumban eltöltött évtizedek során hogyan láttad az olvasási készség alakulását, formálódását, az anyanyelv ápolása, gazdagítása iránti törekvések eredményességét?

– Csak tisztelettel és nagybecsüléssel tudok megemlékezni arról az áldozatos munkáról, amelyet anyanyelvi mozgalmunk elkötelezett hívei végeztek és végeznek anyanyelvünk ápolásáért. De ne hallgassuk el gondjainkat se! Nem mehetünk el szó nélkül a mellett a súlyos társadalmi probléma mellett, hogy ifjúságunknak egyre növekvő hányada még középiskolás korában sem tud értelmesen beszélni, írni, logikusan gondolkodni. Közoktatásunknak e téren is súlyos adósságai vannak. Aggodalommal tölt el az utóbbi években az anyanyelv általános romlása, a művelt, gazdag tartalmú, választékos nyelvhasználat iránti nagyfokú érdektelenség és közömbösség. Kénytelen vagyok ezúton is kijelenteni, hogy a társadalmi közizlést, a nyelvi és magatartás-kultúrát rombolja az az egyre töményebben áradó negatív hatás, amely a sajtóból, a rádióból, a televízióból, a filmekből, az utcán és otthon nap mint nap éri a fiatalokat és a felnőtteket egyaránt. Úgy érzem, égetően sürgős lenne, hogy a társadalmi szervezetek, mozgalmak – így az Anyanyelvpolók Szövetsége is – felemeljék szavukat a káros jelenségek ellen, tudatosabban keljenek nyelvünk védelmére. Elfogadhatatlan az a hamis nézet, hogy a társadalom gazdasági bajai mellett eltörpül az anyanyelvi kultúra ügye. Szomorúan kell tudomásul vennem, hogy az anyanyelvi versenyek, táborok megrendezését egyre kevésbé lehet pályázatok segítségével, önkormányzati összefogással megteremteni. Ma már az sem ritka, hogy egy-egy kezdeményezés pénzügyi feltételeit a tábor vezetője saját pénzből teremti meg, természetesen csak addig, amíg a házi költségvetés ezt megengedi.

– Megfontolandó gondolatok ezek. Az elmúlt években számtalan Kazinczy-díj átadásán lehettem jelen. Hallhattam az ünnepeltek, akik meghatóttan és őszinte örömmel beszéltek arról, hogy tanári, művészi, rádiós, televíziós pályájuk egyik legjelentősebb pillanata volt, hogy ezt a díjat átvehették. Idén, április végén ott voltam Győrben, amikor a Szép magyar beszéd verseny záróünnepségén Szakonyi Károlytól az alapítvány elnökétől és Deme László professzor úrtól Te magad is átvehetted a Kazinczy-díjat. Évtizedek óta előkészítetted mások ünnepét mint a díj alapítványának felelőse. Most Téged köszöntöttünk. A Kazinczy-díjhoz szívből gratulálok. Jó egészséget kívánok neked, és köszönöm a beszélgetést.

„Tudni is kell jól szeretni”

Amikor Grétsy Lászlót felkértem első nyelvüvelő kötetem kéziratának lektorálására, mint később bevallotta, előbb vonakodott. A kézirat elolvasása után azonban teljesítette kérésemet, és a könyv előszavában okát is adja korábbi húzódásának. Ezt írja: „vannak, akik az anyanyelv iránt érzett, önmagában véve minden elismerést megérdemlő szeretetük szent hevületében, jó szándékkal ugyan, de nem használnak, hanem inkább ártanak a nyelvüvelésnek, magának a nyelvnek s főleg annak a nemzetiségnek, amelyiknek ez a nyelv, a magyar az anyanyelve”.

Ez a „szent hevület” hatja át a *Meddig élhet a legősibb magyar nyelv?* című dolgozatot is, melynek írója, Molnos Angéla, azonos a *Magyarító könyvecské* szerzőjével, aki az anyanyelv ápolását szívügyének tekintve, szélsőséges purizmustól vezérelve, tüzzel-vassal küzd minden idegen szó ellen.

A fent említett tanulmány azt az újabb ismét divatba jött nézetet hirdeti, amely tagadja a finnugor rokonságot, nyelvünket pedig a legrégebbinek, legősibbnek tartja.

Az ehhez hasonló – tudományosan meg nem alapozott – elméleteknek a terjedéséről Rédei Károly így ír *Östörténiünk kérdései* című könyvében: „A rendszerváltás után – 1989-től kezdődően – a szabadsággal és a liberalizmussal együtt nemcsak gazdasági, társadalmi, hanem a szellemi élet területén is valóságos anarchia köszöntött be.” Az ismeretterjesztés pedig, vélhetően anyagi okok miatt, nem tud elég figyelmet fordítani a cáfolatukra.

Idézzük ezután a *Meddig élhet...* szerzőjét! „Ma már sok kiváló kutató bizonyítja és vallja, hogy a magyar nagyon ősi nyelv, talán a legősibb a ma élő nyelvek között. Egyesek szerint nem ezer, hanem több tízezer éves.” Ezt azzal bizonyítja, hogy más nyelvekhez képest igen keveset változott. Nyelvünk valóban régi, bár ősinek nemigen mondható.

Tudjuk, hogy önálló élete, az úgynevezett ősmagyar kor akkor kezdődött el, amikor a magyarság „elvált a legközelebbi nyelvrokonaitól, a leendő obi-ugorok őseitől, és az uráli átjáró tájékán helyezkedett el” (A magyar nyelv története). Ez Kr. e. 1000–500 között lehetett, azaz mintegy 3000 éve. Nem kell bizonyítanunk, hogy nyelvünk azóta sokat változott (nem csak szókinccsében).

A finnugor rokonság elvetéséből adódik, hogy a szavak etimológiája is hibás. Szerzőnk szerint az *ügy* gyöksszavunkban „benne rejlik a folyamatos mozgás (pl. üg-et), a tevékenység, munka (ügy-kodik, így-ekezik) ősi képe, valamint az idő. Még az österemtéshez is kötődik, hiszen az »ügy« közeli rokonságban áll olyan gyökökkel is, mint »ige« és »Égy«. Az utóbbi pedig a fő cselekvő, a Teremtő magyar neve.”

Ezzel szemben a TESz. *ügy* szavunkat bizonytalan eredetűnek tekinti, feltevése a finnugor eredet, amit az *igyekezik* származékszó támogat. A nehézséget az jelenti az egyeztetésben, hogy csupán egyetlen rokon nyelvből, a zürjénből idézhetünk adatokat. Az igaz, hogy az *igyekezik* az *ügy* származéka, amit a nyelvjárási *igyekezik* szóalak is bizonyít (vö. *hadakozik, fegyverkezik* stb.), az *üget* azonban – a TESz. szerint – valószínűleg hangutánzó szó, és eredetileg a patás állatok járásának hangját

érezkelte. Hasonlóak a *béget, ugat* szavaink (a juh *bé-, be-féle*, illetve a kutya szagzott hangjának utánzása alapján). Az *egy* sincs kapcsolatban az *ügy* főnévvel, de az *id, üd* melléknévvel igen, melynek ’szent’ jelentése található meg az *egyház* összetételben. Ennek előtagja feltehetően a régi magyar **id ~ igr* volt. Ugyanez az előtag áll az *ünnep* szóban. Ez is összetétellel keletkezett, és mai alakja hasonlással és illeszkedéssel jött létre. A *dn* hangkapcsolatból *nn* keletkezett, az előtag palatális magánhangzójához illeszkedett az utótag veláris magánhangzója (*id ~ üd + nap → ünnep*).

Az *ügyetlen* és az *idétlen* sincsenek egymással kapcsolatban, noha szerzőnk ezeket is rokon szavaknak tartja. Bárczi Magyar szófajti szótára szerint *ügyetlen* szavunk a XVIII. század közepén még ’jogtalan, törvénytelen’ jelentésben élt. Mai jelentését – 1. nem ügyes; 2. (jó szándéka ellenére) sikertelen (lásd EKsz.²) – Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond Magyar nyelvtörténeti szótárának alapján 1792-ből adatoljuk. Az *idétlen* valójában az *idő* származékszava, és csak úgy fosztóképzős szóalak, miként az *ügyetlen*, de alapszavuknak semmi közük sincs egymáshoz, tehát a képzős alakok sem rokonok. – A *fogy* és a *fonnyad* igék sem tartoznak egy szócsaládba. A *fonnyad* ugyanis a *fon* ige származéka, *d* visszaható képzővel.

A helyesírást illetően is sajátos véleménye van szerzőnknek: „Amikor az MTA elrendelte az idegen szavak magyar helyesírását, védtelenné tette anyanyelvünket. Sikertelt az emberek többségével elhíttetni, hogy magyar az a szó, amit magyar helyesírással írunk. Javaslat: „Vissza kell állítani az úgynevezett »jövényszavak«-nak az eredeti helyesírását.” Ezzel szemben az, hogy az idegenből átvett, de már meghonosodott szavakat magyarosan írjuk, nagyon is célszerű, hiszen az idegen írásmód még nagyobb bizonytalanságot teremtene, fő-

képp azok körében, akiknek egyébként sem biztos a helyesírásuk.

Ezt a mondatát azonban csak üdvözölni lehet Molnos Angélnak, főként ma, amikor az anyanyelvi órák száma aggasztóan kicsi: „Legyen a magyar nyelv az oktatás középpontja!” Sajnálatos azonban, hogy ezt a fontosnak tartott követelményt is hibás szófejtés alapján kívánja megoldani: „Egyetlenegy magyar szóból kiindulva, például: *fel-hő* és azt körüljárva, könnyűszerrel meg tudjuk magyarázni a kisiskolásnak a pálás meleg levegő felfelé áramlását, lehűlését és az eső képződését.” Ez azt sugallja, hogy a *felhő* a *fel* igekötő és a *hő* főnév összetételéből keletkezett, ami viszont tudományosan nem állja meg a helyét.

Írásom elején említettem Grétsy professzor urat. Amikor végigolvastam kéziratomat, mint ezt az előszóban is leírja, örömmel tett eleget kéréssemnek, és Arany Jánosnak A régi panasz című verséből idézett: „Nem elég csak emlegetni, / Tudni is kell jól szeretni, / Tudni bölcsen, a hazát.”

Megjegyezte, hogy ez a gondolat a nyelvre is vonatkoztatható. S ebben teljesen igaza van.

Dóra Zoltán

Szóval mégis kultúr?

A Csillag című irodalmi folyóirat 1955. évi 8. számában jelent meg Kodály Zoltán írása Szóval: kultúr címmel. A cikk szerint „ez a két szó mai nyelvünknek két legocsmányabb dudvája”. Érdemes idézni ezt a bírálatot, mert a Magyar Televízió 2. csatornája hosszabb ideje használja a másodikikat *Kultúrház* című adásában. Sőt a *kultúr* előtagú összetételek népszerűsítésére felvillantja a *kultúrkör* és a *kultúrsumj* szavakat is, mintha csak érzékelteni akarná, hogy ezek a fogalmak kulturális életünk lényeges részei.

Kodály érvelésében utalt arra, hogy a latin eredetű *kultúra* német hatásra rövidült le nálunk. Az *-ura* végződésű latin szavak a magyar nyelvben nem veszítik el végső hangjukat, a *kultúr*-ral összekapcsolt szóösszetételekben ez csak azért történik meg, mert „ezeket mindenestül a németből vettük át”. Előbb csak a *kultúrmérnök*-öt és a *kultúrharc*-ot, majd 1945 után a *kultúrvezető*-t, *kultúrosztály*-t, *kultúr csoport*-ot, *kultúranyag*-ot, *kultúrcikk*-et. „Feljegyzéseim szerint – írta cikkében Kodály – jóval szőzön felül jár a nyomtatásban megjelent *kultúr*-összetételek száma.” (Ennek illusztrálására hozzátehetjük: *kultúrothton, kultúrfelelős, kultúrverseny* stb.)

Kodály nyomtatékosan hangsúlyozta e jelenség nyelvrontó hatását. Így fogalmazott: „a *kultúr* idegen élősi nyelvünkben, s mennél többet emlegetjük, annál inkább bizonyítjuk kulturálatlanságunkat. Nyelvünk tisztaságáról addig nem beszélhetünk, míg a *kultúr* egész családjával nyomtalanul el nem tűnik. Akinek fülét nem sérti a *kultúr*, annak nyelvérzéke alszik, vagy elhalt, vagy sosem volt.”

Tény, hogy e figyelmeztetés hatására eltűnt hivatalos szókészletünkben a *kultúrház*, amit évtizedek óta *művelődési ház*-nak mondanak. S vele együtt kikopott a használatból sok hasonló szóösszetétel is. Kérdés, miért kellett mostanában újjaéleszteni ezeket a kifejezéseket? Minthogy a televízió közvélemény-formáló, nem mellékes, hogy el akarja-e fogadtatni nézőivel a most már több mint fél évszázada megbírált szóhasználatot. Vagy Kodály nyelvhelyességi felfogása elvesztette már az érvényességét?

Maróti Andor

Miért érdekes?

FIÚK – FIUK

Főlhív az ismert színész. Hogy írjuk: *fiunk*? Mondom, rövid *u*-val. De, folytatja, azt, hogy a mi fiunk most lenne 18 éves... Szomorú történet. Azt, ugye, hosszú *u*-val. Merthogy a szótó: *fiú*. És egyébként is hosszú *u*-val ejtjük. Nem, mondom, a *fiunk* egészen mást jelent. Mi az oka a különbségtételnek?

Fiunk – fiunk

Fiú főnevünk (ugye milyen hivatalos, a házaspárnak mindene lett volna, nem egy puszta főnév) többféle toldalékolt alakban jelenhet meg.

Hosszú *u*-val írjuk a következő esetekben: *fiúm* (az a fiú, akivel jár az „egyes szám első személy”), *fiúk* (A fiúk a grundon fociznak), *fiúja* (Az a srác annak a lánynak a fiúja = azzal a fiúval jár), valamint számos határozóragos esetben: *fiún*, *fiúval*, *fiútól*, *fiúnál* stb. Ezzel szemben viszont rövid *u*-val írjuk: *fiuk* (az ő fiuk), *fiunk* (a mi fiunk).

Ennek alapján bizony (jelentős!) különbség van a rövid és a hosszú *u*-s formák között: *fiúnk* – *fiunk*.

Lányok beszélgetnek a téren, egyszer csak megjelenik egy srác, akivel (tegyük föl) többen is járnak, akkor mondhatják: Itt jön a *fiúnk* (az a fiú, akivel mi járunk). És ahogy már a bevezetőben említett példa is szolt: Most lenne 18 éves a *fiunk* (a mi gyermekünk).

Ugyanez a kettősség áll fenn a *fiúk* és *fiuk* estében is: Jönnek a terre a *fiúk* (több fiú jön a terre), 18 éves lett a *fiuk* (nagykorú lett a fiú-gyermekük). És folytathatnánk más példákkal is: *nagyfiú*, *nagyfiúk* – *nagyfiuk*, valamint *nagyfiúnk* (a nagyobbik fiunk), mert *nagyfiúnk* forma aligha képzelhető el szöveggörnyezetben.

Sejthetjük, hogy itt nem valami varázslás van. A kiejtés sem igazít el egyértelműen. Mivel a hosszú *u* sok tájzólásban, illetve egyéni nyelvhasználatban rövidül, a kiejtés, a hangzás aligha igazít el abban, hogy mikor *fiúk*, mikor *fiuk*. Máshol kell keresni az okokat.

Egy nem túl nagy névszótó-csoport

De mi a magyarázata ennek a kettősségnek? A *fiúnk* és a *fiunk* egyaránt birtokos személyjeles forma, s mindkettő többes szám első személy. Akkor mi a különbség? Mi a magyarázat?

A helyesírási forma jól tükrözi az értelembeli különbséget. Am a helyesírásbeli különbség nem önkényességen alapul, hanem nyelvtani magyarázata van.

A Magyar grammatikához (Szerk.: Keszler Borbála. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000. 178) fordulhatunk segítségért. A *fiú* szó a véghangzóhiányos változatú névszótóvek családjába tartozik. Másként *borjú* : *bor-*

jak típusnak is nevezik. Csak néhány *ú*, *ü* végű főnév és melléknév tartozik ide. A következő főnevek: *borjú*, *fiú*, *gyapjú*, *varjú*; melléknévek: *iffjú* (ez lehet főnév és melléknév), *hosszú*, *könnyű*, *lassú*, *szörnyű*. A könyv szerint: „Jellemző sajátosságuk, hogy a szótári alak végső magánhangzója bizonyos toldalékok előtt hiányzik. Tőváltozatok: 1. *borjú-*, 2. *borj-*.”

További sajátosságuk: „A szótári tő található az egy mássalhangzóval kezdődő toldalékok előtt (*borjú-nak*, *iffjú-val*); a véghangzóhiányos melléktó a magánhangzó alakú vagy azzal kezdődő toldalékok előtt (*fi-a*, *gyapj-a*, *hossz-abb*, *könny-en*, *lass-an*).”

Ezzel meg is lenne a magyarázat arra, hogy miért *fiú-nk*, és miért *fi-unk*. Az első esetben mássalhangzóval kezdődik a toldalék, a második esetben magánhangzóval. Persze továbbvezető kérdést vet föl, hogy többes szám első személyben a személyjel lehet *-nk* és *-unk* is. Például: *anyá-nk*, de *ház-unk*. Ilyen alapon elképzelhető lenne a *fiú-nk* is, mindkét jelentésben.

Ingadozó tőhasználat

A nyelvtani magyarázat azonban folytatódik: „Az egyetlen mássalhangzóval álló, illetőleg a két mássalhangzóval kezdődő testes toldalékok előtt ingadozik a tőhasználat: *gyapjú-t*, de: *gyapjastul*, *borjú-nkét*, de: *borj-as*; hasonlóan még *fiú-k*, de: *fi-am*” stb. Itt van tehát a magyarázat: a toldalékoktól függetlenül ingadozik a tőhasználat. Az egyik esetben *fiú-nk* (teljes tő), a másik esetben *fi-unk* (véghangzóhiányos tő).

Tájékoztató

A kérdés alkalmas volt tehát arra, hogy egy helyesírási bizonytalanságot nyelvtani

alapon levezessünk, megmagyarázzunk. Persze azért erre nincs mindig szükség, sőt lehetőség sem.

Ezért vannak a helyesírási szótárak, hogy ha bizonytalanok vagyunk, akkor segítsenek. A magyar helyesírás szabályai (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984. 193) egyszerű példákkal szemlélteti ezt: „*fiú*, *fia* és *fiúja*, (az *ő*) *fiuk* és *fiújuk*, a *fiúk*...” A minden eddiginél vastagabb és tartalmasabb Osiris-helyesírás (Laczkó Krisztina–Mártonfi Attila, Osiris, Budapest, 2004. 712) viszont nem tartalmazza ezt a példát. Bár a címszó jóval több példát hoz, gyakorlatilag csak a teljes tős névszótóváltozatot veszi figyelembe: *fiú*, *fiút*, *fiúja*, *fiúcska*, *fiúka*, *fiúzik*, illetve: *fiúiskola*, *nagyfiú*, *fiúnevelő intézet* stb. Tegyük hozzá rögtön, nincs olyan szótár, amelyben minden benne van.

Fia – fiúja

A föllelt magyarázat szolgál arra is, hogy mi a különbség a *fi-a* és a *fiú-ja* között. Persze az értelmezésben aligha tévedünk: az *apja fia* (az apjára hasonlít a gyermek), s a *lány fiúja*. Egészen mást jelentene: az *apja fiúja* és a *lány fia*. A birtokos személyjelezésnek egyes szám harmadik személyben *-a/-e* vagy *-ja/-je* lehet a jele. A különbség sokszor (mint ez esetben is) jelentéskülönbséget takar.

Férfiak – férfiúk, férfiből – férfiből

A *fiú*-val szemben a *férfi* már egyalakú névszótó: *férfit*, *férfival*, *férfinak*. Nincs is vele semmi probléma. Am akkor miért lehet ezt is kétféleképpen toldalékolni: *férfiak* – *férfiúk*? Itt már más esetről van szó. A *férfi* szó többes száma: *férfiak*, de lehetne *férfik* is. A *férfiú* (régiesen: *férfiú*) valójában a *férfj* és a *fiú* szavakból alkotott régi szóösszetétel. Ebből rövidült a mai *férfi*. S az eredeti alakból (*férfiú*) így toldalékolható szabályosan: *férfiú-k*. Ráadásul ez az eredeti alak a magyarázata annak, hogy a *férfi* szó hagyományos toldalékolása mély hangú: *férfiből*, *férfinak*, *férfival*. De ezt feledve ma már a mai hangzásnak, a magyar nyelv magánhangzó-illeszkedési törvényének megfelelően egyre inkább magas hangrendű toldalékkal látják el: *férfivel*, *férfinek*.

(Lásd: Nyelvművelő kézikönyv. I. Szerk.: Grétsy László és Kovalovszky Miklós. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 635.)

Ma már ezt mondják a lányok: Te is csak *férfiből* vagy. Régebben ezt mondták volna: *férfiből*.

Balázs Géza

Ismeretlen Vörösmarty- és Ady-szövegek vagy gyermekteg hamisítványok?

Szűcs Bertalan győri tervezőmérnök figyelemre méltó szövegekre bukkant az interneten, s ezeket nyomban el is küldte a Nyelvtudományi Intézetbe azzal a megjegyzéssel, hogy véleménye szerint az ilyesmi nem csupán izléstelenség, hanem ártalmasság is válhat.

De hát miről is van szó tulajdonképpen? Arról, hogy az interneten esküvői meghívókhöz kínálnak irodalmi idézeteket, például ilyeneket:

„Sorsunk egybeforr, együtt megyünk tovább.
Az élet viharában te vigyázol rám.
Köszönöm, hogy szeretsz, s hogy hiszel nekem,
S hogy megosztod az életed velem.”

(Vörösmarty Mihály)

„Amikor megszólal az orgona zenéje,
Elhangzik mindkettőnk ajkán az igen.
Sorsunk ekkor egygyé forr majd össze,
Szeretni akarlak és megtartani mindörökre.
Kezem feléd nyújtom, szívem neked adom,
Melyet soha vissza nem kérek.
Szeress egy életen át úgy, mint ahogy én téged,
Akkor is, ha megöregszünk és
Akkor is, ha már nem élek.”

(Ady Endre)

Első pillantásra is nyilvánvaló, hogy ezek a gyöngécske versezetek nem származhatnak se Vörösmarty, se Ady tollából. De Szűcs Bertalan – lelkiismeretes műszaki ember lévén – még át is lapozta a két

költő összes verseinek gyűjteményét, és természetesen nem lelte meg őket bennük.

Bár nyilvánvaló, hogy csupán gyerekes tréfáról van szó, ami igazán nem megy ritkaságszámba a világhálón, egyetértek adatközlőnkkel abban, hogy ez veszélyes játék, mert: 1) rontja nagy költőink hitelét a kevésbé művelt, a tréfát észre nem vevő közönség előtt; 2) az interneten Adyt, Vörösmartyt kereső felhasználó lépten-nyomon ezekbe az áldézetekbe botlik, amelyek szinte falként zárják el útját az igazi költészethez, a két nagy költő hiteles szövegeihez.

Azon felül, hogy megköszönjük Szűcs Bertalanak levelét és adatait, nemigen tudunk egyebet mondani, tanácsolni. Vörösmarty és Ady műveinek szerzői joga, védettsége régóta lejárt, és a szólásszabadság fogalmába bizony belefér, hogy az internetre bármi olyan sületlenséget fel lehet tenni, ami nem ütközik törvénybe. A magyar kultúrát az effajta éretlen tréfától nem védheti meg egyéb, mint a műveltség, vagyis az, hogy az érdekeltek (az esküvői meghívót készítő párok, családok) nem ülnek fel a hamisításnak, gyanút fognak, és meghívójukat nem a fentiekhez hasonló „gagy” idézetekkel, hanem valódiakkal ékesítik. Addig is próbáljunk meg derülni az egészen, hiszen „sorsunk egybeforr” a világhálóval is, az emberi butasággal is.

Kemény Gábor

Iromány, regnál és más stílustalanságok

Sokszor írtunk már szótévesztésekről, rosszul használt szólásokról, közmondásokról. Ha figyeljük a megszólalókat, az újságokban előforduló nyelvi „megnyilvánulásokat”, láthatjuk, hogy mindez hiába volt. Az egyik műsorvezető egy új kiadvány szerzőit mutatta be, akik egyszerű szókészletű *irományt* adtak ki. A másik nyilatkozó azt mondta, hogy kérvényekkel és más *irományokkal* akar kedvező helyzetet elérni. Illene tudni, hogy az *iromány* megvető, lenéző értelmű szó. Olyasmi, mint a *fércmű*. Ha egy politikus azt mondja, hogy a beosztottjai már kezdik készíteni az ilyen és ilyen *irományokat*, akkor azok felületes, stílustalan „alkotások” lesznek...

Ugyanilyen kategóriába tartozik a *regnál* ige, a *regnálás* főnév. Valaki regnálása alatt ez és ez történt: ez azt jelenti, hogy az illető alkalmatlan volt, helytelen dolgokat tett, rossz értelemben birtokolta a hatalmat. Van rá jó szó: *bitorolta*. Tehát jó értelemben hibás azt mondani, hogy „a mi *regnálásunk* alatt ez jobb volt”.

Mostanában lehet egy harmadik szót is nem megfelelő értelemben hallani. Arra a kérdésre, hogy egy bizonyos adatot, hírt honnan tud az ember, azt szokták néha válaszolni, hogy *szájhagyomány útján*. Egy adat, értesülés nem így terjed, hanem *szóbeszéd, hal-lomás útján*. A *szájhagyományt* hagyjuk meg a mondák, a mesék, a szokások körének. Azt is hallottam, hogy valaki *szájhagyomány útján* tudta meg főnöke pontos fizetését. A nyelvi műveletlenségnek tényleg nincs határa.

A humor kategóriájába tartozhatna a következő tanács, amely egy orvos szájából hangozott el a tévében, amikor a túlsúlyos cukorbeteg gyógytornájáról beszélt. Azt mondta: otthon is folytatni kell a *turnamutatványokat*. Micsoda Magyar-vándorok, cukaharák, óriáskörök és haskelepek tanúi lehetnek a hozzátartozók! A *mutatvány* helyett a *gyakorlat* szó illett volna az adott helyzethez!

Kovács József

Nínó és tucc-tucc

Nemrégiben olvastam egy napilap riportjában: „Nínó, nínó! Jönnek a rendőrök.” Egy autósoknak szóló lapban is láttam rendőrköcsi fölé írva egy tréfát szemléltető rajzon: „Nénó, nénó”, s ha annak idején kislányom nem hozta volna haza az óvodából ezt a gyerekek között kialakult hangutánzó szót, nem tudnám, hogy a megkülönböztetésül használatos kék lámpák villogását kísérő szirénák hangjáról van szó. Rendőrök, mentők, tűzoltók járművei szoktak „nínózni” vagy „nénózni”, mert ebben a hangalakban is szokták mondani a kisautókkal játszó fiúk-lányok. A *nínó* ~ *nénó* hangutánzás révén keletkezett szó, vagyis a benne lévő beszédhangokkal van utánozva egy külső zaj. A beszédhangokból álló hangsort (a beszélő is, hallgatója is) lényegében azonosnak véli a természetes (natúrális) hanggal, hangzással. „Elsősorban a hangutánzó indulatszók tükrözik így a külső zajokat, zörejeket, jellegzetes hangokat: *dr, ropp, csett, csinn-bumm, bee, miau*” – írja az akadémiai nyelvten, A mai magyar nyelv rendszere. S hozzáteszi: „Egyes ösztönösen hallatott hangjaink is felismerhetők egy-egy indulatszóban (vagy más szavunk alapszavában): *br, hm, hmget, hűmmög, piheg, pihen, hahotáz stb.*” Így született valamikor a *kiált*, a *kopog*, a *dobog*, a *fecske*, a *kakukk* és még nagyon sok szavunk. Egyikre-másikra még ráismerünk – mint például a *kopp, koppan, kopog* sorozat tagjaira vagy a madárhangokat utánozókra –, a magyar nyelv múltjába veszőkről azonban, amilyen például a *kiált* ige is, jobbára csak a nyelvészet tud.

A *nínó* ~ *nénó* szó a hét hatalmas kötetre rúgó és immár több mint negyvenéves értelmező szótárban nem szerepel. Érthető: akkor-tájt nem a ma szokásos módon és hangon adtak jelzést a közlekedésben megkülönböztetett járművek, így a szó sem létezett. Ellenben föllelhető a *tütü*, amely a szótár leírása szerint „Az autó túlkölésének utánzásaként” használatos, illetőleg gyermekjáték figyelmeztető szavaként: „Tütü, vigyázz, jön az autó!”

Legújabb értelmező szótárunk, a Magyar értelmező kézi-szótár új kiadása már tartalmaz *nénó* címszót, s a *nínó* is mellette van. E szótár a hangutánzó eredetű szó használatáról ugyancsak a gyermeknyelvben tud, illetőleg tréfásnak minősíti; és jelentésül 'mentő- vagy rendőrautó'-t ad meg. Tehát a hang és a hangforrás egyazon névvel jelenik meg. Számos hasonló jelenség van a szóhasználatban, például egy testrészt nevezünk meg az egész ember helyett („jó fej”) vagy egy ruhadarabot a viselője helyett („minden szoknya után bolondul”).

A hangutánzás révén nap mint nap keletkeznek új szavak. Ezek gyakran a saját nyelvében jelennek meg először. Talán jó példa a következő néhány szövegmetset erre: „Nincs mit ünnepelni a hazafias *tucc-tucc* dübörgésen, hiszen az [...] omladozó civilizáció életérzése [...] több rosszat hozott az emberiségnek, mint amennyi jót. De hát a *tucc-tucc* épp arra való, hogy a gondolatok csiráját is kiverje az ember fejéből” – írják egy országos napilapban. És hasonlóképpen: „Végül aztán az opera került a géppel ritmizált *dü-c-dü-c* zene boncasztalára, hogy illő képzavarral illesztjük e szomorú helyzetet [ti. azt, hogy a szerző szerint az operák szeretetére nem lehet nevelni a közönséget].” Utolsó példa: „Nekem fontos az a húsz perc, amíg nem a *tucc-tuccra* ugrálnak, akik odajönnek szórakozni.” – A *tucc-tucc* és a *dü-c-dü-c* nyilván ugyanazt a hangzást kívánja utánozni beszédhangokkal.

Érdemes szemügyre venni emez új szavainkat! Hangfelépítésükben közös a *c* hang, amelyet rövidnek (*c*) vagy

hosszúnak (*cc*) jelölnek a szavakat leírók, nyilván a szerint az érzetük szerint, amely megfelel a zenei élménynek. Ez a zöngétlen zár-réshang (affrikáta) talán hasonló akusztikus hatású, mint a zene, amit hallanak. Az *u*, illetőleg *ü* magánhangzó valószínűleg ugyancsak a hangérzet, a géppel ritmizált zene jellegzetességét festi, érzékelteti, ha ugyan ennek a megállapításnak van alapja. Hiszen nem tudja a (nyelv)tudomány megmagyarázni, miért alakultak szavaink bizonyos beszédhangokból és nem másokból; mondjuk a *hal* szónak miért éppen ez a három hangja. E nehézségen az sem segít, ha a *hal* szó esetében az összehasonlító nyelvtudomány kikövetkeztette is e szó uráli alapalakját, a **kala-t*. – A *tucc* és a *dü-c* szavak kezdőhangja egyaránt fel pattanó zárhang (explozíva), az efféle hangok képzésmódjuk révén hasonlóan látszanak minden, a viszonylagos csendből vagy alapzajból kirobbanó hanghatáshoz. E két mássalhangzó egyike zöngé nélküli, a *t*, a másiknak viszont, a *d*-nek képzése egész tartama alatt a hangszalagok rezegnek, ezért zöngés mássalhangzó. A *tucc* és a *dü-c* szavakat (először?) használók e különbségeknek bizonyára érzői (voltak), a megnevezni kívánt zenebonára ki egyiket, ki másikat érezte vagy érezte jobbnak. A költői nyelvben a *t* hangok viszonylag nagyobb számban találhatóak a támadó, harcias hangnemű versekben, s e tény megfelel a *tucc-tucc* zene némileg agresszív jellegének. A *d* sem marad le nagyon az idevágó (nem csak a magyar lírán alapuló) statisztikákban. Mindezek a stilisztikai kutatási adatok jól egybevágnak a *tucc* és *dü-c* szerepével.

A zene beszédhangokkal való ábrázolására példa lehet Weöres Sándor Tánccdal című verse:

*panyigai panyigai panyigai
ü panyigai ü
panyigai panyigai panyigai
ü panyigai ü
kudora panyigai panyigai
kudora ü
panyigai kudora kudora
ü panyigai
kotta kudora panyigai
kudora kotta ü
kotta panyigai kudora
panyigai kotta ü
ház panyigai kudora
ü kudora kotta ház
kudora ház panyigai
ü panyigai ház kotta*

A vers részletesebb elemzése nélkül is elmondható, hogy a benne lévő (esetleg jelentés nélküli) szavak hangzása bizonyos ismétlődési szerkezetek révén és egyre gyorsuló beszédritmust követelve a táncolást és a vele együtt járó zenét, lábdobbantásokat ábrázolja, utóbbit az *ü* hangokkal. (Talán csúrdöngölőt?) Mindenképpen figyelemreméltó az *ü* hang, amely az *i* után a második legvilágosabb magyar magánhangzó. E világos jelleget a 4000 Hz-et is meghaladó rezgésszám adja. A költői nyelvről írott tanulmányokban úgy tartják, az *ü* hang általában a düh, a gyűlölet, a metsző gúny, a fájdalom vagy a rémület kifejezése céljából jelenik meg kimutatható gyakorisággal a szövegekben. Az *u* a leg-sötétebb magánhangzónk, alacsony, 280–380 Hz másodpercenkénti rezgésszámmal, képzésekor a garat összesűkül, mint az undor, a keserű íz érzésekor is. E két képzésmódosítás aligha érvényesül Weöres Sándor versében, ám a *tucc-tucc* és a *dü-c-dü-c* keletkezésében közrejátszhatott.

Büky László

Hogyan válasszunk üzletnevet?

Még azok is, akik nem foglalkoznak marketinggel, tisztában vannak vele, hogy az üzleti sikert nagymértékben elősegítheti a testhezálló és egyben ötletes névválasztás. Sokféle elnevezés lehet megfelelő, én leginkább azokat szeretem, amelyek már nevükkel utalnak a cég tevékenységi körére.

A kiválasztás során érdemes figyelembe venni például, hogy kik az óhajtott üzletfelek; helyi, megyei, országos vagy nemzetközi porondon akar-e a cég jelen lenni. Nemzetközi cégeknél célszerű, ha az elnevezés könnyen kimondható, leírható és egyben érthető. Arra is kell gondolni, hogy fennáll a veszélye a szerencsétlen képzettársításoknak.

Az idegen nyelvű elnevezések speciális jelentést hordozhatnak magukban, kelthetik a minőség vagy az egzotikum képzetét, mint például a *Visual Power Kft.*, a *Café Dante*, a *Semiramis Kávézó* és a *Royal Casino* esetében. Ha nem vagyunk elég körültekintők, akár negatív hatást is kiválthatunk vevőinkből. A *Misprint Nyomda* megnevezés talán jól hangzik, de nem hiszem, hogy a tulajdonos utánanézett a szó jelentésének, ami egyébként nyomdahiba, sajtóhiba. Tudjuk, hogy nem nagyon jelenik meg kiadvány hiba nélkül, de nem túl szerencsés ezzel hirdetni a céget.

A cégek egy része észrevehetően arra törekszik, hogy a könnyebb érthetőség érdekében nevében valamilyen úton-módon szerepeljen egy széles körben, akár nemzetközileg is érthető szó vagy előtag. Ezek sokszor görög vagy latin eredetűek, gyakran valamelyik világnyelv szókincséből származnak. A fuvarozás területén találkozhatunk a *trans*, az utazási irodáknál a *travel*, a fogászati szolgáltatóknál a *dent*, a gyógyászattal foglalkozó cégeknél a *med*, a számítástechnikai vállalatoknál a *comp*, az elektronikai területen működőknél az *elektró*, a sokszorosító cégeknél a *copy*, a nyomdák esetében a *print* szavakkal, elő-

tagokkal. (Ezek közül az *elektró* görög, a *transz*, a *dent* és a *med* latin, a *travel*, a *print* és a *com* pedig angol eredetűek.)

Ha találunk vagy létrehozunk egy megfelelőnek látszó elnevezést, ez önmagában még nem elég. Olyan nevet kell választani, amelyik még nincs az Európai Gazdasági Közösség (European Economic Community) nyilvántartásában szereplő, ötmilliórdnál is több regisztrált védjegy között.

Üdvözlendő, hogy egy vegyes összetételű zsűri „Az év legjobb üzlet- és cégneve” elnevezésű pályázaton a legsikerültebb elnevezéseket elismerésben részesíti immár hatodik éve. Ennek mintájára talán érdemes lenne kiadni a kategória citromdíját is, valószínűleg erre is szép számmal érkezének pályázatok. A korábban említett nyomdánév mellett ügyetlen választásnak tartom a következőket: *International Szállító Vállalat*, *Slice* üdítő és *Hamburger Cukrászda*. Miért rosszak ezek? Ha a szállítócég vezetőinek az volt a céljuk, hogy külföldi partnereik is megértsék nevüket, akkor nem elég, ha csak az első szó nemzetközi. Az angol *slice* szó szeletet, darabot jelent. Az üdítő többféleképpen is mérhető, például pohárban, üvegben, kanocsóban, deciben, literben, de szeletben vagy darabban nem. Érthetetlen továbbá, hogy a hamburger és a cukrászda hogyan került a névben egymás mellé.

Végezetül említsünk meg ötletes üzletneveket is: *Kocc Autósbolt* (autóalkatrészek árusítása), *Figyel-M* (biztonságtechnikai rendszerek tervezése, telepítése, szervizelése) és *Vakond Kft.* (mélyépítés, tereprendezés, aszfaltépítés, útépítés). Ne sajnáljuk az időt és az erőt a jól sikerült elnevezés megtalálására, mert a befektetés többszörösen is megtérülhet.

Batár Levente

Olvasóink írják

Egyenkötőszó: *amikor*

Hatvanöt éve már, hogy Brisits Frigyes, a ciszterciek Szent Imre gimnáziumának áldott emlékü igazgatója, egy magyar nyelv- és irodalomórán éles szóval megszakította egyik osztálytársunk „A ballada az *amikor*...” kezdetű feleletét, és hangsúlyosan felhívta a figyelmünket arra, hogy mondatainkban a főmondat utalószava és az alárendelt mellékmondat kötőszava mindig feleljen meg egymásnak és a mellékmondat fajtájának. Az utalószót követően ne kezdjünk *amikor* kötőszóval időhatározói mellékmondatot!

Azóta mindig elkéserít, hogy a mellékmondatok milyen áradata kezdődik teljesen indokolatlanul *amikor* kötőszóval. Alanyi, állítmányi, feltételes, határozói és értelmezői mellékmondatok serege indul ezzel az egyenkötőszóval. Oly mértékben terjedt el ez a hibás nyelvhasználat, hogy számos – egyébként kitűnő nyelvi igényességű – beszélő és író nyelvvezetőbe is beszűrődött, még nyelvészekébe, nyelvapolókéba is. Pedig nyelvünk szerkezetének alapvető részét, a mondat szerkesztését, a fő- és mellékmondat összekötését silányító tünetről van szó. Ezt igazolja, hogy a sajnálatos jelenségre jó néhány példát találhatunk az Édes Anyanyelvünkben is. Például a tavalyi decemberi szám *amikor* kezdetű mellékmondatait vizsgálva:

1. Az azonban roppant furcsa, *amikor* a szövívők egyike panaszkodik...
2. Muzsika volt fülemnek, *amikor* kolléganóm úgy emlegette...
3. Az oktatásra gondoltak a szerkesztők, *amikor* hangsúlyozták, hogy...

A legutóbbi mondat arra példa, hogy az *amikor*-ral kezdődő és a magától értődő egyidejűséget főlöszóval kiemelő időhatározói alárendelést sokszor mellérendelt mondatokkal vagy a főmondatba illesztéssel (például határozói igenévvél) lehet helyettesíteni: „Az oktatásra gondoltak a szerkesztők, és *hangsúlyozták*”, illetőleg „... (azt) *hangsúlyozva*, hogy...”

Még néhány példa:

4. Nagy örömmre szolgált, *amikor* megláttam az üzletet...
5. Nagyon tanulságos, *amikor* B. szembesíti N. véleményét...
6. De miért mondunk cunamit, *amikor* van rá megfelelő magyar szavunk, ...?
7. Egy másik gyakori névadási mód, *amikor* az állatot mérete vagy színe után nevezik el.

8. Számomra az egyik legbátrabb jelenség az, *amikor* még dalt is szereznek a reklámszöveg mellé.

9. Az a váratlan fordulat a jelenetben, *mikor* a kis alak új ötlettel áll elő.

Elgondolkodtató, mi lehet az oka ennek az általános érzéketlenségnek. A főmondat és a mellékmondat kapcsolata minden nyelvtankönyvben kiemelten szereplő anyanyelvi tudnivaló. A Nyelvművelő kézikönyvtár is kimondja, hogy az *amikor* kötőszóval bevezetett mellékmondat „az időfogalommal nem rokon jelentésű szóra vonatkoztatva hibás, kerülendő”. Vajon ez a nagyon gyakori nyelvi igénytelenség miért ennyire észrevétlen? Miért nem olvashattunk róla soha az Édes Anyanyelvünkben sem?

Erre elsősorban az ad magyarázatot, hogy ez a pongyolaság nem feltűnő, mivel az ilyen esetekben mindig valóban fennálló egyidejűsége épül. Ez eltér a figyelmet arról, hogy a mondanivaló nem erről szól, hiszen ez magától is adódó tény, amit teljesen felesleges kifejezni ahelyett, hogy a mellékmondat valódi mondatbeli szerepére utaljunk. Segíti a rejtettséget az is, hogy a legtöbbször nem szerepel a főmondatban a mellékmondat fajtájára helyesen utaló szó sem. Így lehetőség nyílik arra, hogy az egyidejűség leple alatt sok nem időhatározói tartalmú mellékmondatot is az *amikor* kaptafájára húzzon a szerzője, megtakarítva így a választékos fogalmazás gondját. Végül az igényes nyelvhasználó nyelvérzéke is megsínyli azt, hogy folyton-folyvást ilyen mondatokat hall és olvas. Már a szörnyűséges *ott*, *amikor* szópár előfordulása sem ritka.

Anyanyelvünk szépsége, gazdagsága mondataink megfogalmazásához olyan széles választékot, olyan ésszerű rendet kínál nekünk, hogy vétek azt kihasználatlanul hagynunk, és mondanivalónkat az unalmas szürkeség egyformaságába szorítanunk. *Amikor* és *mikor* kezdetű időhatározói mellékmondatot csak akkor használjunk, ha a szöveg állításának, cselekményének lényeges szempontja az időbeli körülmény meghatározása. Például:

10. *Másnap*, *amikor* elmentem a bolt előtt, már nem volt kint a papír.

Ez a helyes időhatározói mondat szintén ebben a lapszámban található, jó pontot téve az itt leírtakra.

Baracs Tibor

Az adóemelés indoklása

Próbálok megérteni a világot, leginkább a mi kis világunkat, töreksem a szakemberek véleményének megismerésére. De ezt a törekvést olykor nagyban gátolja a rossz szöveg. „Adóemelés – nemzetközi szemszögből” a címe annak az írásnak, amelynek gazdaságtörténetet oktató szerzője arról próbál meggyőzni bennünket, hogy nemzetközi kitekintésben is nyilvánvaló: szükségesek az adóemelések.*

Mindez mint közgazdasági vélemény rendben is volna, de az írás valóságra vonatkozó, valamint nyelvtani viszonyító elemei nehézkessé vagy lehetetlenné teszik a megértést. Ezért az egész írást, különösen egyes sorait újra és újra elolvasom, és persze újra és újra nem értem.

Lássuk csak: „Korábban igen népszerű volt az adócsökkentési paradigma a régió országai számára.” Ez a *korábban* határozószó a szöveg előzményben meg nem nevezett időszakra utal, vagyis nem tudjuk, mi a valóságvonatkozása. Föltehetően az elmúlt évtized(ek)re utal. „A régió országaiba” pedig föltelezhetően nem tartozhat bele Magyarország, mert nálunk, bár valóban történtek adócsökkentések, ezek azonban elhanyagolhatók a szomszédos országok radikális, nemcsak tervezett, hanem végre is hajtott adócsökkentési programjához képest. A valóságismeretünk tehát nem igazít el a mondat értelmezésében. Ezek után a szerző Jánossy Ferenc 1966-os művére hivatkozik: „Ha élünk azzal a kínáló premiszóval, hogy Jánossy Ferenc helyreállítási periódusát lehet a rendszerváltás folyamatára is használni, egy nagyon hasznos módszertanhoz jutunk el.”

Vajon egy közgazdász „helyreállítási periódusát” miként lehet alkalmazni? Természetesen arról van szó, hogy a közgazdász által korábban megfigyelt, meghatározott „helyreállítási periódus” fogalmat lehet egy másik korszakra alkalmazni. Azt kifogásolni sem merem, hogy az egy határozatlan névelő itt fölösleges: „egy nagyon hasznos módszertanhoz jutunk el”. Talán mi is eljutunk eddig, s akkor elég nagy figyelem árán talán megértjük a következőket is. A lényeg az, hogy Jánossy Ferenc 1966-os meghatározását a jelen folyamataira alkalmazzuk: „Jánossy Ferenc meghatározásával élve a magyar gazdaság 1987-ben letért a hatvanas évek óta tartó, világszerte létező növekedési aranykor pályájáról, és a recessziós szakasz egészen 1997-ig tartott.”

Közgazdasági tanulmányaimból úgy tudom, hogy a magyar gazdaság az 1968-as új gazdasági mechanizmus óvatos és felemás bevezetése miatt már csaknem húsz évvel korábban rossz pályára állt, amelyhez jött az olajválság, a fegyverkezési verseny... Az 1970-es és 1980-as években pedig nem emlékszem nálunk „növekedési aranykorra”, csak szüntelen kiigazításokra, áremelésekre, adósságtelvételekre. De lehet, hogy mások ezt másként tudják, látják.

A cikkekre visszatérve: 1997-től a gazdaság visszaállt a „rég” (mikor?) konjunkturális pályára: „Ekkorra már azonban régiókn minden országában, Lengyelországot, Szlovákiát és Csehországot is beleértve,

* Az eredeti cikk: Madarász Mihály: Adóemelés – nemzetközi szemszögből. Élet és Irodalom, 2006. július 14. Elemzésének rövidített változata elhangzott a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk című műsorában 2006. július 23-án.

a politikai elit tagjai úgy látták, hogy a növekedési ütem igazolást adott számukra, hogy ... az állami kiadási oldalt lazábbra eresszék.”

Ne feledjük a felsorolt országokat: Lengyelország, Szlovákia, Csehország, mert a felsoroltak közül is a következő mondat végén töröl egyet a szerző: „A költségvetési fegyelem lazulása általános lett, és nagy tömegben osztották szét a közös megtakarítások jelentős részét: szakadatlan ömlött a pénz az egészségügybe, oktatásba, nyugdíjakra minden nagyobb alrendszer reformja nélkül – ebben csak a szlovákok jelentettek kivételt.”

Tehát Lengyelországban, Szlovákiában, Csehországban a politikai elit osztogatott, de a szlovákok ebben kivételt jelentettek. Nem rossz. Ráadásul a mondat régiókn „minden országára” vonatkozik, nyilván beleértve Magyarországot is. Vagyis 1997 után Magyarországon is „szakadatlan ömlött a pénz az egészségügybe, oktatásba, nyugdíjakra”? Ez lehetett tehát a „második növekedési aranykor”? Szerintem kedves közgazdász kollégám ebben is téved. A munkahely, ahol dolgozom, az elmúlt évtizedben csak folyamatos megszorításokkal tudott fennmaradni. Először megszüntették a munkahelyi telefonokat. Majd visszafogták, mára teljesen felszámolták a dologi kiadásokat. Lemondták a könyvvásárlásokat. Később elküldték a nemzetközi osztályt. Egy egyetemi oktató ne telefonáljon, ne utazgasson, ne fénymásoljon... Az alulfinanszírozottság miatt három menetben voltak elbocsátások. A megtakarított bérkeretet elvonták. „Az ország első egyetemén” három évig nem lehetett docensnek előlépni, mert akkor magasabb fizetést kell adni. Megszüntették a tandíjat, de az egyetem nem kapta meg a hiányzó összeget a költségvetésből... Az elmúlt másfél évtized szakadatlan pénzügyi nyirbálása, elvonása miatt ismét milliárdos a hiány az egyetemen.

„Szakadatlan ömlött a pénz”? Hová a csudába? Mert hozzánk, az oktatásba aligha. Húsz év után kórházban is töltöttem egy napot. Ott sem láttam a tengernyi pénz nyomát. Nyugdíjas édesanyámat most nem idézem.

Az írás viszonyító eszközei: „korábban”, „ebben az egy évtizedben”, „csak tíz év után”, „ekkorra” nem mindig világos viszonyítási pontokként nyelviileg is tovább homályosítják a mondanivalót.

A cikk következtetése azonban egyértelmű, csak azt nem tudom, hogy milyen szellemi háttérrel és nyelvi bravúrral jutottunk el ideig: „Az állam saját hajánál fogva nem tudja magát kiemelni a problémák tengeréből; lassan ható folyamat közepén vagyunk, de már látszik, hogy az állami központok sorra különböző adók emelésére kényszerülnek.” Az említettek fényében csak azt nem látom tisztán, hogy milyen irányú „lassan ható folyamat közepén” vagyunk. Kérdéseim tehát: milyen irányba tartunk, mennyire „lassan ható” ez a folyamat, s ehhez képest mit jelent ennek a „közepe”?

Ezt kellett volna közérthetően indokolni.

Balázs Géza

Aki nem tud arabusul...

Régi, ismert mondás: Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul. Ez jut az eszembe, amikor azt olvasom, hogy „Összeült a t. Ház; a *parlamenterek* elfoglalták a helyüket.” Máris ellenségeskedésre készülnek fel, és kijelölik azokat a személyeket, akiket majd átküldenek az ellenséghez tárgyalni? A *parlamentier* szó ugyanis ezt jelenti, és semmi köze a parlamenti képviselőkhöz!

„Az árván maradt gyerek *adaptálására* többen is jelentkeztek.” Mivé akarják ezt a szegény gyereket átfőrmálni, mivé akarják alkalmassá tenni? Az *adaptál* igének ugyanis ez a jelentése, szemben az *adoptál*-lal, ami valóban örökbefogadást jelent.

„A szerződéshez még egy *klauzúra*-t is hozzátettek.” A *klauzúra* valamilyen zárt területet jelent, pl. egy kolostor nem látogatható részét. A fogalmazó összetévesztette ezt a

szót a *klauzula*-val, ami valóban valamely szerződéshez, megállapodáshoz fűzött záradék.

„A színházat felújították, és az *auktorok* nagyobb lelkesedéssel játszottak.” Nos, az auktorok csak megírják a darabot, de annak előadását már az *aktorok*-ra bízzák. Tehát az *auktor* író, az *aktor* színész jelent.

Nem is kell idegen vizekre evezni, hiszen van, aki a magyar nyelvben is kissé járatlan: „A rablók az idős papot megkötözték, majd elmenekültek. Az *egyházi* sokára kioldozta magát, majd hívta a rendőrséget.” Tessék megjegyezni, hogy az egyházi nem pap, hanem az egyház alkalmazottja, aki pl. harangoz, vagy előkészíti a mise kellékeit.

Óvatosan használjuk tehát az idegen kifejezéseket, de a magyarokra is ügyeljünk!

Láng Miklós

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANULMÁNYI VERSENY, MAGYAR

1. A Margit-legenda és szövegének továbbélése nyelvünkben

Élt egyszer egy Árpád-házi királylány, Margit, és élete legendás volt. Ő a későbbi boldog Margit, majd 1943-tól Szent Margit, akiről a Margit-sziget is a nevét kapta. Húsz éven át élt az ottani kolostorban, és tetteinek, könyörületességének emlékét korán bekövetkezett halála után eleven hagyományként sokáig őrizték a Nyulak szigetén a domonkos nővérek. Majd életének legendája egyre szélesebb körben is ismert lett (mint a *legenda* szó mondja: *olvasandó lett*), megszülettek az írásos, eleinte kézzel írt legendaváltozatok is: mesélték és leírták, több nyelven másolták, fordították, újraírták és kiegészítették, átalakították, s e közben felolvasták, hallgatták (latinul, németül, franciául, magyarul) e Margit-legendákat. S e legendák szövegei valamilyen formában máig elválnak, ismerjük őket régi változatukban, új megfogalmazásukban, s átfogalmazásukkal, beépítésükkel, rájuk való utalásokkal is találkozunk.

A legrégebbi ismert Margit-legenda 1271–75 körülről való. Az első magyar nyelvű Margit-legendát 1510-ből ismerjük, a szép kézírású Ráskai Lea másolta egykor, ahogyan több más kódexünket is. E kódex hasonló kiadását és betűhív átirását a Régi Magyar Kódexek 10. köteteként 1990-ben kiadott könyvből tanulmányozhatjuk leghitelesebben, benne jól tájékoztató bevezetés (P. Balázs Jánostól) és bőszeges jegyzetanyag is van. (Bármelyik régi vagy újabb szöveg esetében érdemes megkeresni a minél hitelesebb szövegkiadást, valamint az új, esetleg a korábbiakat módosító szakirodalmat!)

Milyen is ennek a régi magyar nyelvű írott Margit-legendának (MargL.) a szövege? Melyek a nyelvi, szövegtani, szókincsbeli jellemzői? Hogyan kapcsolódik ez a nyelvezet a kor nyelvhasználatához s más kódexünk megismeréséhez? Milyen hasonlóság vagy eltérés található általában a korabeli legenda-irodalom szövegei közt, hasonlít-e például a Margitról szóló szöveg valamilyen a Ferenc-legendához (Jókk.)? Folytatja-e a MargL. a legendairás hazai hagyományait? Vagy megjelenik benne az új „irányzat”, az együttérzést, érzelmi reagálást kiváltani szándékozó szövegalkítás, indulatszó-használat? – A pályázók ilyen s hasonló kérdésekre is válaszokat kereshetnek. És továbbiakra is. Tudjuk, hogy a magyar irodalomban tovább élt Margit alakja, hiszen több regény is szól életéről. Született vers is róla. Mennyiben kapcsolódnak ezek, főleg a regények az eredeti legendához?

Ajánló bibliográfia:

A magyar középkor irodalma. Szerkesztette: V. Kovács Sándor. Szépirodalmi Kiadó, Bp., 1984; *Árpád-házi Szent Margit legendája és szentté avatási pere.* Fordította: Bellus Ibolya és Szabó Zsuzsanna. Szaklektor, előszó: Klaniczay Gábor. Balassi Kiadó, Bp., 1999; Gallasy Magdolna: *Szövegtörténet.* In: Magyar nyelvtörténet. Szerk.: Kiss Jenő és Pusztai Ferenc. Osiris, Bp., 2003; Puskely Mária: „*Virágos kert vala híres Pannónia...*” Példaképek a magyar múltból. AMEKO Kiadó, Bp., 1994; *Szent Margit élete.* 1510. Régi Magyar Kódexek, 10.

A részletes versenykiírás az Oktatási Közlönyben olvasható. A magyar nyelvű dolgozatok tartalmi és formai követelményeiről lásd Kerner Anna írását az Édes Anyanyelvünk 2003/4. számának 10. oldalán. (A szerk.)

szám. Bev.: P. Balázs János. Átirat és jegyzetek: Dömötör Adrienn és Pólya Katalin. MTA, Bp., 1990; Tompa József: *A művészi archaizálás és a régi magyar nyelv.* Akadémiai, Bp., 1972.

Gallasy Magdolna

2. Cserna-Szabó András Levin körút című novelláskötetének (parafrázisainak) stílus eszközei

A Sárkányfű folyóirat nemzedékéhez tartozó Cserna-Szabó Andrásnak 24 évesen jelent meg az első novelláskötete. Kedveli ezt a formát, mert változatos, keretei tágíthatók. Azóta még három kötete látott napvilágot: tehát az első 1998-ban a Fél négy (utalva Immanuel Kant megrögzött szokásaira), ezt követte a Fél hét (a mottóul választott Rejtő Jenő-idézet alapján), majd az ihletforrását a címében is jelölő Félelem és reszketés Nagyhályogon következett. A sort az a kötet zárta, amelyet az irodalomkritikusok az eddigi íráskísérletek lezárásaként értékelték: a 2004-ben az Ulpius Ház Kiadónál megjelent Levin körút. Sajátságos műfaji megjelölésként a „hasnovellák és gasztroesszék” megnevezést használta, folytatván egy jellegzetes mai irodalmi divatot.

Jelenkori közgondolkodásunk és közízlésünk jellegzetes egyvelege jönnek-rossznak, hitványnak és nemesnek, alpárnak és emelkedettnek. Úgy tűnik, ezekből az alulnézet: a „velővilág”, a „gyomortáji horizont” felel meg a novellafűzér szerzőjének, „egy Kádár-kori klapcenyőszörgősei”-nek. Am túl a félműt korszellemeinek megidézésén, az érdekes és hasznos ismeretterjesztésen, írásai a jelenlegi középiskolai irodalmi kánon jeles műveire épülnek. Olvashatók-e hihető történetekként ezek a nagyon is valóságos, ismert személyeket, időpontokat és konkrét helyeket felvonultató írások? Milyen alkotókkal, hősökkel, műfajokkal, dalokkal, filmekkel „beszélget”, hozható kapcsolatba szerzőnk? Ezek megválaszolása a pályázók első feladata, és ezek után kezdődhet a jelentésteremtés elemzése.

A kortárs alkotásokat a posztmodern irodalom gyűjtőnévvel illetjük. Ez azonban korántsem jelent végleges minősítést, finomítani érdemes, hiszen különböző alkotói elvek és stílustendenciák sorolhatók a fogalomhoz. A dolgozatiról igazolhatja egyik vagy másik tendencia jelenlétét, arányait az írásokban. Választhat másik utat is: jellegzetes a kötet novelláinak elrendezése, a lazán (vagy szorosan) sorjázó történetek megszerkesztettségének kiderítésével is indulhat a dolgozat. A stílusztikai pályaművek kedvelt feldolgozási módja a stílus eszközők számbavétele. Nehezen kerülül el azonban azt a csapdát, hogy oldalakon keresztül színtelenül, listászerűen sorolják fel ezeket. A pályamű nemcsak tudományos rendszerezettségű, pontos, hanem élvezetes is lehet. Az általában vett stílus eszközők (trópusok, alakzatok, evokatív apparátus, nevek világa, hapax legomenonok, a mondat szerkesztés: körköröség, töredezettség stb.) jellegzetes példáit tallózhatják a kötet valamennyi írásából, de egy kiválasztott részlet (kedvenc novella) feltárása is megoldást jelent-

het. Érdekes és termékeny szempont a szabálytalanságok, a nyelvi hanyagság, a szerkezetbontás eszközeinek a vizsgálata is. Még egy egyedi megközelítés adódik: a kötetben ugyanis számos változatos képet, rajzot, ábrát találunk. Ezek a szöveg részei; érdemes vizsgálni azt a kontextust, amely a szöveget és a képet, valamint az egyes képeket összeköti.

A pályamű írására vállalkozók ne veszítsék szem elől, hogy megközelítésmódjuk nyelvtani, stílusztikai legyen. Nem a komplex műelemzés a cél, hanem néhány jellegzetes és válogatott nézőpont következtetés vizsgálata. A posztmodern alkotásokat egyébként is célszerű a megalkotottság, a nyelv felől közelíteni. A Levin körútról eddig néhány értékelő, kritikai cikk jelent meg, így elsősorban az általános stílusztikai szakirodalom útmutatása nyomán érdemes munkához látni.

Ajánló bibliográfia:

Barth Dániel: *A Kelkáposzta Illat Egyháza. Index.hu* (2005. június 16.); *Hol tart ma a stílusztika?* Szerk.: Szathmári István. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1996; *Jelentéstan és stílusztika.* Szerk.: Imre Samu–Szathmári István–Szűts László. Akadémiai Kiadó, Bp., 1974; Kemény Gábor: *Mi a stílus? (Újabb válaszok egy megválaszolatlan kérdésre).* *Magyar Nyelvőr*, 1996/1.; Kiricsi Zoltán: *Hasadnak rendületlenül. Élet és Irodalom* 49/12. (2005. márc. 25.); Szabó Zoltán: *Szövegnyelvészet és stílusztika.* Tankönyvkiadó, Bp., 1988. vagy *A magyar szépirodalmi stílus történetének fő irányai.* Corvina, Bp., 1998; Szathmári István: *Stílusról, stílusztikáról napjainkban.* Tankönyvkiadó, Bp., 1994.

Szarvas Rita

3. Szóba zárt hatalom. Retorika és meggyőző kommunikáció. A retorikai eszközök szerepe a modern kommunikációban

Milyen szövegeket vizsgálunk? Választhatunk a klasszikus szövegtípusok közül, azaz a mai *politikai, törvényszéki és egyházi beszédek* közül. Mindegyikre találunk gyűjteményes kötetekben vagy szöveggyűjteményekben klasszikus, elemzésre alkalmas és méltó példákat. De dönthetünk a modern megnyilatkozástípusok egyike mellett is, azaz az *ünnepi és alkalmi beszédek, a tömegkommunikáció egyes ideillő szövegtípusai* mellett, vagy akár a sokszor etikailag is kifogásolt *reklám- vagy propagandaszövegek* vizsgálatának is szentelhetjük figyelmünket.

Milyen módszereket alkalmazhatunk elemzésünk során? Dönthetünk úgy, hogy egyetlen szöveget elemzünk, de azt *monografikus* jelleggel. Választhatjuk azt, hogy *összehasonlító* vizsgálatot végzünk. Ezt megtehetjük adott szövegtípus két vagy több művének összehasonlító elemzésével. Vállalkozhatunk arra is, hogy eltérő szövegtípusok szövegeinek jellemzőit vetjük össze. Itt azonban ügyelnünk kell arra, hogy az egyes szövegtípusok jellemző jegyei ne keveredjenek a megformálás egyedi vonásainak az összevetésével. Vizsgálhatjuk a közelmúlt (például az elmúlt 50 év) szövegtípusainak *történeti* változásait is. S itt nem csak a politikai beszédek nyújthatnak érdekes nyersanya-

A Nyelvek Európai Éve

got. Részletes szövegvizsgálattal tetten érhetjük a törvényszéki beszédek, a modern egyházi szónoklatok, az ünnepi beszédek, de még a reklámok hatásosságának (vagy éppen hatásatlanságának) nyelvi-stilisztikai okait is. Ekkor választ kaphatunk akár arra is, hogy ugyanaz a szöveg miért hat egy bizonyos időpontban, s miért nem hatott előbb vagy később?

A szöveg mely retorikai eszközeit elemezhetjük? A szöveget jellemzi az a kommunikációs helyzet, amelyben megjelenik. Itt a *retorikai szituációt* kell vizsgálnunk (a klasszikus retorika ismérvei szerint az ethosz, a pathosz és a logosz szempontjait kell számba vennünk, valamint a közlő, az üzenet és a befogadó hármasságát). Nem feledkezhetünk meg a szöveg szerkezetének beható elemzéséről sem. (Részlet: bevezetés, elbeszélés, témamegjelölés és felosztás, bizonyítás és cáfolás, kitérés, befejezés.) Igen fontos szövegvizsgálati elem a szöveg *logikai és érvelérendszerének* bemutatása, elemzése (a dedukció és az indukció, a definíció, az argumentáció, az érvek és ellentmondások rendszere). Izgalmas lehet az érvelési hibák kimutatása. Igen erősen befolyásolja adott nyelvi korpusz hatásosságát az alkalmazott *nyelvi-stilisztikai eszköztár* is (nyelvhelyesség, nyelvi megfelelés, azaz adekvátság, alakzatok és alakzatrendszerek megjelenítése). Nem elhanyagolható befolyása van az *előadásmódnak* is a szöveg hatásosságára, legyen az írásbeli vagy szóbeli szövegmű (írásban a forma és megjelenésmód jellemzői, szóban a verbális és nem verbális jegyek erősítik vagy gyengítik a fentebb említett retorikai eszközök hatását és az érzelmek felkeltését). A *meggyőzés elemei* is összetettek lehetnek: a szónoki beszéd vagy írásmű irányulhat a hozzáállás (attitűd) megváltoztatására, amely az észlelés, az érzelmi viszonyulás, a vélemény és a cselekvés megváltozásán keresztül fejtheti ki hatását. Ugyanakkor hatnak a rábeszélők taktikai elleni taktikák is, azaz működik a „médiagegyenlet”.

Ajánló bibliográfia:

Aczél Petra–A. Jászó Anna: *A régi új retorika*. Trezor Kiadó, Bp., 2000; Aczél Petra–A. Jászó Anna: *A régi új retorika. A szónoki beszéd részei és a beszédfajták*. Trezor Kiadó, Bp., 2001; Aczél Petra–A. Jászó Anna: *A régi új retorika. A klasszikus retorikai bizonyítás*. Trezor Kiadó, Bp., 2002; Aczél Petra–A. Jászó Anna: *A régi új retorika. A modern retorikai bizonyítás*. Trezor Kiadó, Bp., 2003; Adamik Tamás–A. Jászó Anna–Aczél Petra: *Retorika*. Osiris Kiadó, Bp., 2004; Gillen, Terry: *A meggyőzés mesterfogásai*. Ford. Doubravszky Sándor. Bagolyvár Kiadó, Bp., 1999; Nemesi Attila László: *Benyomáskeltési stratégiák. Magyar Nyelv 2000/4.*; Szikszainé Nagy Irma: *Retorikai szöveggyűjtemény*. KLTE, Debrecen, 1993; Vass György: *Kommunikáció – retorika a közszolgálatban*. Unio Kiadó, Bp., 2002.

Internetes források: www.retorika.hu; www.jegyzetek.hu; www.enciklopedia.fazekas.hu/retorika/Klasszikus_retorika.htm; www.oktaton.hu; www.om.hu/letolt/retorika/index.htm; www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b170/ch80s02.html.

Takács Edit

Miután az Európa Tanács javaslatára a 2001-es évet teljességében a Nyelvek Európai Évének nyilvánították (és ennek magyarországi zárókonferenciáját a Berzsenyi Dániel Főiskola rendezhette meg), döntés született arról, hogy minden évben legyen egy nap, melyet annak szentelnek, hogy Európa-szerte terjesszék és tudatosítsák a nyelvi és kulturális sokféleség (diverzitás) gondolatát, amelyet az európaiság fő meghatározó elvének tekintenek. Így lett szeptember 26-a a nyelvek európai napja. Az Európai Unióban már számos alkalommal kifejezésre jutott az a politikai akarat, hogy meg kell őrizni a társadalmi többnyelvűséget, és fejleszteni kell az egyéni többnyelvűséget. A többnyelvűsége való törekvést az a szükségszerűség indokolja, hogy az európai integráció csak akkor valósulhat meg, ha megőrizzük a sokféleséget, az európai kultúráknak mindenkéltől a nyelvek által közvetített különbözőségét.

Magyarország számára rendkívül fontos ennek a szemléletnek a befogadása, hiszen így tud legtöbbet tenni a kisebbségi nyelvek támogatásáért, ugyanakkor eleget tenni azon nemes missziójának, hogy támogassa a nyelvükben és kultúrájukban veszélyeztetett, gyakran kisebbségben élő nyelvrokonok identitásmegőrző törekvéseit.

Terminologia et Corpora

Ebből a felismerésből kiindulva született meg annak a tudományos műhelynek a gondolata, melyet az alkalmazott nyelvészeti tanszék, valamint az uralisztikai tanszék hozott létre, és amelynek egyik eredménye, terméke az a könyvsorozat, amely a *Terminologia et Corpora* címet viseli.

A Terminologia et Corpora tehát egy kiadvány, melynek elsőként megjelent második kötetét szeretnénk röviden bemutatni. A kötet a 2002-ben Joskar Olában megrendezett terminológiai konferencia előadásait tartalmazza, melyen mari, mordvin, karéliei, magyar és csuvas szakértők vettek részt. A konferencia megszervezését az a tény motiválta, hogy az Orosz Föderáció Komi, Mari, Mordvin és Udmurt Köztársaságaiban az orosz mellett a titulás nemzetek nyelvei is államnyelvekké válhattak. Ez a státusz biztos háttérrel nyújt a nyelvi fejlesztésnek, amely olyan helyzetbe hozhatja az adott nyelveket, hogy az élet minden területén megfeleljenek az államnyelvvvel szemben támasztott elvárásoknak. Ezt a már jogi eszközökkel is biztosított lehetőséget azért is fontos kihasználni, mert az anyanyelv állapotát meghatározó egy kultúra vagy egy nemzet fennmaradásában.

Terminológiai nehézségek

Az egyes tanulmányokból világos képet kapunk mindazokról a nehézségekről, amelyekkel az egyes tudományterületek szembesülnek saját terminológiájuk kialakításakor. Hogy csak néhányat

említsek: az egységes szinterminológia kialakítása a cseremiszen, a botanikai terminológia kialakítása a mordvin nyelvekben, az anatómia terminológiája az erzában, a nyelvészeti terminológia egységesítésének problémája a csuvasban, a karéliei politikai, tudományos és műszaki szókészlet kialakítása, a bibliai terminológia egységesítése a cseremiszen. A gyakorlati problémákat felvető írásokon kívül több tanulmány foglalkozik a terminológiaalkotás nyelvészeti-elméleti és nyelvpolitikai aspektusaival.

Azért, hogy a kötetbe gyűjtött írásokban felvetett problémák minél több érintetthez eljussanak, a tanulmányokat a konferencia eredeti nyelvén, oroszul publikáltuk. Ugyanakkor egy még tágabb hallgatósággal is szeretnénk megismertetni azokat a nehézségeket, amelyekkel kisebbségben élő nemzetek szembesülnek, ezért mindegyik tanulmányhoz készítettünk egy angol nyelvű összefoglalót.

„Terminológia nélkül nincs tudás”

A kiadványt azzal ajánlom szíves figyelmükbe, hogy nekünk is sok okulnivalónk van belőle, hiszen a (tudományos) szakterminológiában mi sem állunk sokkal jobban. Magyarországon koordinálatlan a terminológiai képzés, így nem csoda, hogy a legkülönbözőbb szaknyelvekben hemzsegnek az idegen, főleg angolszász terminusok, vagy éppen az egységesítés hiányából fakadóan a szakszókészlet használata bizonytalan. Éppen ezért a Terminologia et Corpora kiadványt gondozó HuMulTerm program tervei között szerepel néhány társadalomtudományi terület terminológiájának kialakítása, illetve egységesítése. Ehhez kívánjuk igénybe venni a korpusznyelvészeti segítségét, amely a legkorszerűbb módszertani keretet biztosítja. Távlati terveinkben szerepel a többnyelvű korpuszok bővítése és további nyelvekkel való kiegészítése, különös tekintettel a kis finnugor nyelvekre. A szövegkorpuszok alkotják majd azoknak az adatbázisoknak az alapját, amelyekből a terminusokat, illetve a terminológiai meghatározásokat kivonjuk.

„Terminológia nélkül nincs tudás” – ez a bécsi székhelyű Inforterm nevű terminológia-központ szlogenje. Azonban fontosnak tartjuk ezt a gondolatot kiegészíteni azzal, hogy a tudáshoz való hozzáférés nem lehet csupán az ún. nagy nyelvek ismerőinek, birtoklóinak kiváltsága. A világ minden nyelve beszélőjének joga van ahhoz, hogy a saját nyelvét részletekbe menő pontossággal használhassa az élet minden területén. Ennek az eléréséhez kívánunk kutatóműhelyünkkel hozzájárulni.

A terminológiaalkotás kulcsfontosságú a kis nyelvek esetében (is), de a terminusalkotáson kívül nagyon fontos az anyanyelvi tudatosság kialakítása, amely feltétele egy nyelv megmaradásának. (*European Profiles of Language Policy*. Szombathely, 2003 [2004].)

Balaskó Mária

KÖNYVEKRŐL

Szófejtő szótár – mindenkinek! A Tinta Kiadó könyvjújdonsága

A szavak eredete mindenkit érdekel. Nem csoda. Anyanyelvét mindenki sajátjának tekinti. Úgy érzi, köze van hozzá. S ebben tökéletesen igaza is van.

Etimológiai, azaz szófejtő szótáraink eddig is voltak, s szinte mindegyikről csak elismeréssel szólhatunk. De azt sem hallgathatjuk el, hogy vagy túlságosan testesek, s elsősorban a kutatóknak, a szakembereknek szólnak ezek a munkák, mint a Benkő Loránd akadémikus főszerkesztésében megjelent A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára (rövidítve: a TESz.) a maga három vaskos kötetével, vagy tele vannak zsúfolva a nem szakmabeli számára kevésbé vonzó rövidítésekkel, mint Bárczi Gézának 1941-ben megjelent, egyébként kitűnő Magyar szófejtő szótára, vagy pedig torzóban maradtak, mint a Gombocz-Melich-féle Magyar etimológiai szótár, amelynek szerzői a *geburnus* címszöveg jutottak el hatalmasra tervezett szótárunk megírásában. Mint a most ismertetendő szótár bevezetőjéből tudjuk, a szótárak s általában a szótári munka talán legbehatóbb ismerője, a nemrég elhunyt Kiss Lajos akadémikus is úgy vélekedett, hogy a sokkötetes, „kilónyi súlyú”, szakszavakkal, rövidítésekkel telezsúfolt szótárak elsősorban a szakemberek kezébe valók, márpedig szükség van olyan közérthető, rövidítések nélküli, olvasmányos szófejtő szótárra is, amelyet a segédkönyvekkel amúgy is mindig agyonterhelt tanár még akár a tanterembe is bevihet, hogy egy-egy részt felolvasson belőle diákjainak. Nos, bár ez a szótár is „kilónyi súlyú”, ugyanis mérés szerint épp másfél kilót nyom, bátran állíthatom, hogy többi paramétere mind megfelel az elképzeléseknek. Így ez lehet az a szótár, amely a kutatókon kívül, akik ebben is bukkanhatnak újdonságokra, nekik szóló csemegékre – például mintegy kétszáz új, az eddigi szótárakban nem szereplő szó etimológiájára –, az érdeklődő nagyközönségnek is szól: tanároknak, diákoknak, anyanyelvüket szerető s szavaink múltját is megismerni akaró olvasóknak.

Miből is áll ez a szótár? Két részből tevődik össze: egy 21 oldal terjedelmű, római számokkal jelzett előzetesből, valamint egy arab számokkal ellátott, csaknem ezer oldal terjedelmű második részből. Mindkettő további részekre tagolódik. Az elsőben egy alapos, igényes bevezetőt találunk,

amelynek a korábbi etimológiai szótárak áttekintése, valamint ennek a munkának a bemutatása, jellemzése, szócikkeit felépítésének magyarázata a célja. Ez után egy körülbelül 120 tételt tartalmazó irodalomjegyzék következik, majd mintegy 110 jelentősebb nyelvemlékünk felsorolása a 16. század végéig (nagyszerű segítség ez tanároknak, szakmabelieknek, mindenkinek), végül pedig egy kétoldalas áttekintése a szótárban alkalmazott hangjelölésnek.

A másik, az arab számozású rész magával a törzsanyaggal kezdődik. Csaknem 9000, általában 10–20, de olykor csak 3–4, máskor viszont 30–40 sor terjedelmű szócikk található itt. De jó tudni, hogy ez a kilencezres szám nem ennyi szót jelent, hanem ennél jóval többet. Jó példa erre éppen a *szám* szó, amely egy szócikknek a címe, de ebben a szócikkben nem csupán maga a *szám* etimológiája és első előfordulásának időpontja szerepel, hanem a származékaié, a belőle alkotott egyéb szavainké is, mégpedig ezeké: *számít, számla, számlál, számol, számoz, számtalan*. Még azt is megtudjuk belőle, hogy közülük a *számla*, ellentétben a többivel, amelyek első adata a 14–16. századból való, csupán 1836-ban bukkan fel, a *számlál* igéből való nyelvújítási szóalkotás eredményeként. Ezekkel is *szám*-olva szótárunk nem kilencezer, hanem húszezer-öttszáznál is több szót tartalmaz. Tisztelet-ébresztő adat, ugye?

A kötet arab számozású részének – s az egész kötetnek – természetesen ez a szótári anyag a magva, a lényege. De még kapcsolódik hozzá további három, igaz, jóval kisebb rész is. Mindezekelőtt a szavak és a toldalékok időrendi felsorolása, mégpedig ötvenévenkénti bontásban, kezdve az 1000 előttiektől az 1951 óta nyelvünkbe kerülőig. Legrégibb adatolható szavunk a *magyar*, amely 870 körül került nyelvünkbe. A mintegy 300 toldalék (képző, jel, rag), amelynek szócikkanyagát T. Somogyi Magdának köszönhetjük, eléggé elbújik a szőrengetegben, de azért ezek időrendje is érdekes, tanulságos lehet. Ime, néhány toldalék, időrendi felsorolásban: *-a, -e* kicsinyítő képző (1055), *-só, -ső* melléknévképző (1194), *-tat, -tet* műveltető ige képzőbórok (13. század eleje), *-dogál, -degél, -dögél* ige képzőbórok (1475), *-ánk, -énk* melléknévképző (1527), *-sít* ige képző (1604), *-da, -de* főnévképző (1787) stb. Egyébként a toldalékok időrendje olykor csalóka. Jó példa erre a *-nok, -nök* foglalkozásnévképző. Ennek felbukását a szótár 1024-re teszi, jogosan, mivel őseink már akkoriban elvonták a *nok* szót a szláv eredetű *udvornik-udvarnok* szóból, de ez a szótár elvonásból eredő képzőnk valójában a 19. században élte világát, amikor a nyelvújítók szinte ontották magukból a *-nok, -nök* végű, illetőleg képzős szavakat: *akarnok, bíbornok, dalnok, döntnök, gondnok, gyakornok* stb. Nem ok nélkül – noha szerintem azért némileg túlozva – írt erről a divatról Vörösmarty 1840-ben így: „Igazok van, kik a *nok, nök, nek*-es szók elszaporodásától rettegnek: alig van ennél a nyelvben valami izetlenebb s egyszerűségi ragályosabb, mert a legegyszerűbb ember is képes ily szót kohlolni, de gondosabb írónak az ily koholmányt felkapni nem szabad...”

A következő kis rész a szavak eredet szerinti csoportosítása. Ez is, miként az előző is, Kiss Gábor gondos munkáját dicséri. Mindkét lista igen hasznos, mindkettőt érdemes volt a számítógép segítségével hívásával elkészíteni. Meggyőződésem, hogy sok anyanyelvi ismeretterjesztő cikk fog majd megszületni azoknak a kisebb-nagyobb szócsoportoknak az ihletése nyomán, amelyeket ez a két felsorolás nyújt.

A gazdag kötetet egy nyolcoldalas rész, a szakkifejezések lexikona zárja. Ez a kb. 170 tételtől álló rész a nem szakember olvasóknak tesz jó szolgál-

latot az olyan típusú szakkifejezések rövid magyarázatával, mint *ablatívusz*, *betűszó*, *deverbális képző*, *elhomályosult összetétel*, *főnevesülés*, *hangrendi átcsapás*, *ikerszó* stb.

Kritikai észrevételek megtelére lapunk terjedelmi kötöttségei mellett nemigen van mód, egy-két apróságot azonban legalább utalásszerűen megemlítek. A bevezető nyolcadik oldalán található ügyetlen megfogalmazás Gombocz Zoltán halálát tíz évvel későbbre teszi a tényleges időpontra. A kötet cikkírói, Dolovai Dorottya, F. Tamás Ildikó, Jankovicsné Tóth Anikó és Sipőcz Katalin általában gondos munkát végeztek s elismerést érdemelnek, de úgy vélem, egy-két címszóban (pl. *ombudsman*, *spam*, *stewardess*) jót tett volna a kiejtés megjelölése, úgy, ahogy ez más esetekben (pl. *gobelin*, *ketchup*, *shake*, *show*, *shopping*) meg is történt. A *second hand* címszóban megkérdőjelezhetőnek érzem azt a megállapítást, hogy e szónak *szekondhand* írása is lehetséges. Na persze, lehetséges, de ezt szinte tálcán kínálni az olvasóknak nem ajánlatos. A *szekondhend* írásforma természetesen valóban lehetséges, sőt akár ajánlható is. Végül még egy röpke észrevétel! A címszók összeállítói általában jó érzékkel döntöttek egy-egy címszó magyaros vagy idegen írásmódja felől, néha azonban egy kissé siettek a magyaros írással. Egy példával élve: a *sztrók* írásmód bátran elfogadható, hiszen a szónak – bár a szakirodalom ezt vitatja – nincs alternatívája, a *sznóbord* írást azonban elietettnek tartom a *snowboard* helyett, mivel a *hódeszka* egyre jobban terjed helyette (vö. Minya Károly: Mai magyar nyelvújítás 19, 51).

Összegezzünk! Felsorolásomból talán érezni is: ezek a bíráló megjegyzések szerintem jogosak ugyan, de voltaképpen jelentéktelenek azokhoz az erényekhez képest, amelyek a kötetet jellemzik. Egy szó, mint száz, kimondom: ez a Zaicz Gábor főszerkesztésében megjelent, jeles alkotó-gárda munkáját tömörítő könyv szótár-irodalmunk egyik gyöngyszeme, s százat teszek egy ellen, hogy gazdag hozadékaival – jól szerkesztettségével, tömörségével, közérthetőségével, olvasmányos voltával – jelentősen bővíti olvasóink anyanyelvi, főleg szavaink és todalékaink múltjára vonatkozó ismereteit. Százat? Ha arra gondolok, hogy ez a munka a származékokat is beszámítva, mint már említettem, jóval több szó eredetéről ad tájékoztatást, nem százat teszek ellene, hanem akár húszszert. Állom! (*Etimológiai szótár. Magyar szavak és todalékok eredete. Főszerk.: Zaicz Gábor. Tinta Könyvkiadó, 2006. XXI + 998 oldal.*)

Grétsy László

Miatyánk – Mi Atyánk

Útmutató egyházi kifejezések helyesírásához

„Ez a kiadvány úttörő munka – magyar nyelven első a maga nemében. Célja, hogy segítséget nyújtson néhány olyan kifejezés egységes írásmódjához, amelyek gyakran fordulnak elő az egyházi nyelvhasználatban” – olvashatjuk a kiadvány hátsó borítóján.

Az *Útmutató* szóanyagához „egy olyan jegyzék szolgált alapul, amelyben az Új Ember hetilap szerkesztősége gyűjtötte össze saját gyakorlatából a leggyakoribb bizonytalan írásmódú szavakat és kifejezéseket”. Majd így folytatódik a kiadvány bevezetője: „Jelen jegyzék műfaja nem teszi lehetővé akár az elméleti megfontolások, akár pedig a belőlük levonható szabályszerűségek kifejtését, annál is inkább, mert ez csak az egyházi szaknyelvi helyesírás alapos, tudományos igényű leírása után volna lehetséges, amire eddig még nem került sor. [...] Néhány általános szempont mindazonáltal mégis megfogalmazható. A munkabizottság tagjai egyetértettek abban, hogy az akadémiai helyesírási szabályzat alapján az egyházi írásgyakorlatra nézve is irányadónak tekintendő, az egyházi szakszókincs körébe tartozó fogalmak írásmódjára azonban a szaknyelvi helyesírások különleges szabályait kell alkalmazni. Az akadémiai helyesírási szabályzat erre a tényre gyakran utal a földrajzi, kémiai és más természettudományok esetén, hallgat azonban róla az egyházi, jogi és más humán tudományokkal kapcsolatban. Ezek a szaknyelvi eltérések elsősorban az egybe- és különírás, illetve a kis és nagy kezdőbetűk terén jelentkeznek. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy ez utóbbi teljesen egységes szabályozása még az egyházi nyelvhasználat körén belül sem lehetséges, hiszen az adott szöveg funkciójának megfelelően itt is a hivatalosság több fokát különböztethetjük meg (hivatalos dokumentumok az egyházi hatóságok részéről, félhivatalos írássok főleg az egyházi sajtóban, magánjellegű szövegek a vallásos emberek egyéni írásgyakorlatában).”

A kiadvány szóanyaga az általában problémát okozó kifejezések egységes írásmódjának kialakítását kívánja elősegíteni.

A szótári rész a fogalmakat ábécérendben tartalmazza. A szócikkekben az alapszó mellett fel van tüntetve annak jelzős szerkezetben, illetve összetételei elő- és utótagként való előfordulása, és szerepelnek a belőle képzett

szavak, elsősorban az *-i* képzős melléknevek.

Címbeli szópárunk egyszerre példa az egybeírásra és a különírásra, továbbá a kisbetűs és a nagybetűs írásra is: *Miatyánk* = az ima neve; *Mi Atyánk* = az imádság kezdő szavai; további példa: *Hiszekegy* = az ima neve; *Hiszek egy Istenben* = az imádság kezdő szavai.

Kisbetűs fogalmak: *advent*, *bazilika*, *diakónus*, *katolikus egyház* = köznyelvi használatban; de *Katolikus Egyház* = intézménynév; *főplébánia*, de *Belvárosi Főplébánia* = intézménynév; *isten* = vallástörténeti fogalom, de *Isten* = tulajdonnév; *kálvária* = köznév, de *Kálvária* = bibliai helynév; *oltáriszentség* = a hét szentség egyike, de *Oltáriszentség* = Jézus személyi misztériuma; *plébánia*, de *Magyarok Nagyszonyja Plébánia* = intézménynév; *rendház*, de *Aquinói Szent Tamás Rendház* = intézménynév; *szentatya* = ókori egyházatya, de *Szentatya* = a mindenkori pápa; *szentírás* = a könyv egy konkrét példánya, de *Szentírás* = a Biblia; *zsinat*, de *II. Vatikáni Zsinat* = intézménynév.

Egybeírt és különírt fogalmak: *apórszentek* = ünnep neve; *búcsújárás*, *egyházközösség*, *istenkereső*, *kálváriajárás*, *lelkipásztor*, *menyország*, *nagycsütörtök*, *oltáregylet*, *példabeszéd*, *rendtárs*, *szentbeszéd*, *tisztítótűz*, *úrvacsora*; különírt alakok: *hegyi beszéd*, *kánai menyegző*, *lelki élet*, de *lelkipásztor*; *nem hívő ember*, de *nemhívő* (főnév); *Szent Jobb*, *Szent Korona*, de *Szentföld*, *Szentlélek*.

Az előszóban a kiadványt a következőképpen értékeli és ajánlja dr. Erdő Péter bíboros prímás: „Az alábbi jegyzéket a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia 2005. december 1-jei ülésén megtárgyalta és hasznosnak találta, s a Magyar Katolikus Egyház intézményeinek és egyes tagjainak használatára útmutatásként közrebo csátja.” Szeretnénk remélni, hogy ennél szélesebb társadalmi érdeklődésre is számíthat a kiadvány, és a katolikus iskolák magyartanárai, de a sajtó munkatársai, sőt a reklámszövegeket író, szerkesztő és kinyomtató személyek is pontosabb helyesírással fogják a jövőben írni az egyházi kifejezéseket. (*Szent István Társulat, 2006.*)

Graf Rezső

AZ ANYANYELVI MOZGALOM ESEMÉNYEI

Nagy J. Béla helyesírási verseny

Az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke 19. alkalommal fogadta a tanárképző intézmények legjobb helyesíróit a Nagy J. Béla országos helyesírási verseny döntőjén április 28–29-én. Huszonhárom intézmény, köztük a beszercebányai Bél Mátyás Tudományegyetem, valamint a pozsonyi Comenius Egyetem hallgatói vállalkoztak arra, hogy a Kardos Tamás (MTA Nyelvtudományi Intézet) szerkesztette feladatokat megoldják.

A megnyitó után Zimányi Árpád tanszékvezető elismerő szavakkal méltatta Antalné Szabó Ágnesnek, az ELTE egyetemi docensének az országos versenyen végzett többéves eredményes munkáját, majd átadta neki az Eszterházy-emlékplakettet.

A versenyen kiemelkedően jó teljesítményt nyújtottak a következő hallgatók: I. díjas: Szegi Ádám I. éves magyar–cseh szakos (ELTE BTK); II. díjas: Bitai Tamás I. éves matematika szakos (SZTE TTK); III. díjas: Jakus Ágnes I. éves magyar–kommunikáció szakos (EKF).

Tanulságos megnéznünk közelebbről, hogy milyen nehézségeket vetett fel elsőként a tollbamondás. A szöveg Keszthely történetével és nevezetességeivel foglalkozott. Már az első mondat tulajdonneveivel többen hibapontokat szereztek. A *Balaton tó* elemei különírandók, hisz a név csak ennyi: *Balaton* (ugyanúgy, mint 1984 óta a *Fertő* esetében). A *Festetics*ek főnév nagy kezdőbetűjét általában megtartották a toldalékos alakban is, de többen a *ch* régies betűkapcsolatot találták jónak a *cs* hang jelölésére – tévesen. A horvátországi Turolopjában élő *Ferstitch* család II. Mátyás királytól kapta nemesi rangját, és 1634-ben horvát földről a Duna túlra költözött. Ettől kezdve a család összes tagja (Kriszta, György, József, László, Jenő, Georgina, Pál stb.) a korábbi névalakot *Festetics*-re változtatta.

Nehéznek tűnt a szófaji hovatarozásról jól dönteni a következő esetekben: *birodalmi udvari kamara, keszthelyi domínium, gazdatisztképző főiskola*. Néhányan tulajdonnevet sejtve, helytelenül nagy kezdőbetűket alkalmaztak.

Típushibának számított a francia eredetű *empire* (ejtése: ampír) szó leírása. Bakos Ferenc idegen szavak és kifejezések szótára című művének legújabb kiadásában ez olvasható: „2. *műv* egyiptomi és antik formákat utánzó, Franciaországban I. Napóleon császársága idején keletkezett stílus” (171). A *Festetics* György által létrehozott *Georgikon*, a gazdasztképző főiskola itt-ott *Georgicon* alakváltozatban is felbukkant. A Bakos-szótár az utóbbit javasolja, az Osiris Kiadó Helyesírás című kézikönyve viszont az előbbi.

A *műemlék* és a *patrióta* főnevekre az jellemző az értelmező szótár szerint, hogy nem csupán főnévként, hanem jelzőként (azaz melléknévi szófaji értékben) is használatosak. Ez esetben, mint a többi minőségjelzős szó szerkezetet, ezeket is csak különírva lehet elfogadni: *műemlék könyvtár, patrióta tevékenység*. A rákérdezés egyébként itt könnyen útbaigazított volna: milyen könyvtár?

A *Helikon-ünnepség* és a *Helikon Könyvtár* csak látszatra hasonló. Az utóbbinak – mivel in-

tézménynév – mindkét elemét nagybetűkkel kezdjük (187. pont), míg az előbbi alárendelő szóösszetétel, de ezt – előtagja tulajdonnév lévén – közvetlenül nem lehet egybeírunk.

Az összetételek közül nehéznek tűntek a következők: *szabadkóműves páholy; síkra szállt; anyanyelvhasználat; kézművesmesterség; sorra-rendre; tudományosmű-, tisztelet-példány- és ritkaságállomány*. Az utolsó, azonos utótagú szóösszetételekben érvényesíteni kellett a 138. és a 139. szabálypontot is. A *franciakert* összetétel voltát pedig a jelentésvaltozással indokolhatjuk. Ezért írjuk egybe a *franciaablak, franciaágy, franciacsók, franciakerék, franciakrémcs, franciakulcs, franciamanikúr, franciapalacsinta* szavakat is.

A feladatlap első gyakorlatában a fiatalok földrajzi tájékozottságára is szükség volt. Első lépésként meg kellett szerkeszteni a szabályos földrajzi neveket alapalakjukban, de be kellett mutatni az -i képzős származékokat is. A *Krím félsziget* esetében azért vált fölöslegessé a kötőjel, mert a név egyelemű: *Krím. A Wörthi-tó* melléknévi származékának leírásakor az lehetett vitás: az -i az idegen hangsor része-e, vagy képző. Mivel képző, ezért a *wörthi-tavi* a jó megoldás. A *Beregi-Tiszahát* tájnév meglehetősen ismeretlennek tűnt, mert a többség az első elemet alkalmi jelzőnek ítélte, és a második elemről különírta. A *Nagy-sóstó* elnevezésben az okozhatott bizonytalanságot, hogy létezik-e ilyen földrajzi köznévi egybeírva, vagy a *Sós-tó* kapott egy jelzőt, és így lett belőle *Nagy-Sós-tó*.

Az elválasztással foglalkozó gyakorlat fogósabb esetei közé tartozott a *faxolunk, koordinál, szemöldök, halandzsa, mikroszkóp, Baude-laire, Mascagni* tagolása.

Elsősorban grammatikai ismeretek segítettek abban a gyakorlatban, melyben az összetételekből hiányzó kötőjelet kellett pótolniuk a tanárjelölteknek. Többen nem ismerték föl az alárendelő viszonyt, és emiatt elmaradt az írásjel a *Szent Korona-tan, EU-szankció, Bourbon-ház, Kinizsi-vár, Szentháromság-templom, Avo-gadro-szám* összetételekből. Bonyolultabb felépítésű volt a *Boyle–Mariotte-törvény*, valamint a *Rimszkij-Korszakov-szvit*. A nagyköötjel alkalmazását az első példában a két különböző tudós nevének összekapcsolása indokolja, míg a második egyetlen személyt nevez meg. A *Boeing–747* írásáról, azaz a nagyköötjelről a 263. d) pont rendelkezik az akadémiai szabályzatban. Hibapontot kapott az a hallgató, aki kötőjelet tett a *Lágmányosi híd, Corvin mozi, U szelvény, Tisza menti gátrendszer, Renault kerékpár, Szahara sivatag, Gellért fürdő* elemei közé.

Az egybeírás-különírás értelemtükröző szerepére mutatott rá az a feladat, melyben megadott szavakból összetételeket kellett alkotni. A kétféle írásmód több esetben más-más jelentést fejez ki. Például: *egri borvadászték* és *egribor-vadászték; rövid filmfesztivál* és *rövid-filmfesztivál; régi pénzügytemény* és *regipénz-gyűjtemény*.

Az egri verseny immár közel húszéves történetével jól példázta, hogy az életünket jelentősen megváltoztató informatikai, kommunikációs és egyéb számítástechnikai újítások ellenére leendő tanáraink az anyanyelvi nevelés fontos részének tartják a rendszerezett, elmélyült helyesírástudást a következő évtizedekben is.

Bozsik Gabriella

A magyar nyelv napjai Zilahon

Az erdélyi Szilágy megye, a történelmi „hepehupás, vén Szilágy” székhelyén, Ady Endre diákeveinek városában, Zilahon tartotta április 7–9. között az Anyanyelvnapok Erdélyi Szövetsége (AESZ) a legjelentősebb évi rendezvényét, a magyar nyelv napjait. Az ünnepélyes megnyitón zsűfólásig megtelt érdeklődőkkel az egykori megyeháza (ma: városháza) tükörterme.

A köszöntő beszédek elhangzása után Péntek János nyelvész, az AESZ elnöke átnyújtotta a Nyelvörzés Díját Vetési László református lelkipápszturnak, kolozsvári teológiai tanárnak a romániai magyar szórványban kifejlesztett nyelvmegőrzést segítő, évtizedek óta tartó munkásságáért. A laudációt Zsigmond Emese kolozsvári magyartanár, a Napsugár című gyermeklap főszerkesztője tartotta.

A megnyitó után tudományos előadások hangzottak el. Szabó T. Attila az édesapjára, az azonos nevű néhai jeles erdélyi nyelvtudósra emlékezett születésének 100. évfordulójára alkalmából. Fazakas Emese Anyanyelv és az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár címmel tartott előadást, majd Vetési László beszélt a romániai szórványban élő magyarság helyzetéről, a nyelvvesztés veszélyeiről. Az előadások sorát Péntek János zárta: ő a 90 éve született szilágysági nyelvtudósra, a néhai kolozsvári egyetemi tanárra, Márton Gyulára emlékezett. A rendezvény része volt az iskolások anyanyelvi versenye is. A Látvány és látomás Ady Endre költészetében című szellemi vetélkedőn a zilahi diákok voltak a legsikeresebbek, nyelvhelyességi kérdésekben a nagyváradiak, az egyéni mesemondó versenyen az alsósok csoportjában Balázs Lajos székelyudvarhelyi tanuló lett az első, a felső tagozatosok közül a gyergyóditrói Kovács Péter, a középiskolások között a szintén gyergyóditrói Kolozsi Zsófia.

A magyar nyelv napjaihoz kapcsolható kísérő rendezvényként a Körösi Csoma Sándor anyanyelvi verseny országos döntője is. A május elején Kovásznán megtartott eseményen Erdélyi Judit, az AESZ alelnöke és Becsek Ede iskolaigazgató mondott köszöntő beszédet, majd Tapodi Zsuzsa és Zsigmond Győző irányításával játékos verseny kezdődött a negyven évvel ezelőtt elhunyt Tamási Áron emlékére. Az általános iskolások csoportjában a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium csapata lett az első, a középiskolások versenyében a nagybányai Németh László Gimnázium diákjai voltak a legjobbak. Az ünnepélyes díjkiosztáson Ördög-Gyárfás Lajos, az AESZ ügyvezető elnöke mondott záróbeszédet.

Komoróczy György

Kazinczy- és Péchy Blanka-díjak

A Kazinczy-díj Alapítvány 1960-ban Péchy Blanka színművésznő adományából született; kezelését akkor a Művelődésügyi Minisztérium vállalta. Az azóta eltelt évtizedekben hozott új rendelkezések értelmében ez a megoldás szabálytalanná vált. Az eredeti célok, feladatok megtartásával új, de jogfolytonos alapítványnak kellett születnie. „Kazinczy-díj Alapítvány – Péchy Blanka emlékére” elnevezéssel. Kezelését a budapesti Baár–Madas Református Gimnázium vállalta – fenntartójának engedélyével, bízván a minisztérium további támogatásában; a Kazinczy-díj ügyeinek gondozása mellett vállalva a korábbi kuratórium által alapított Péchy Blanka-díj ügyét is.

Első ilyen jellegű ténykedésének eredményeként a 2006. évre vonatkoztatva a következő döntések születtek.

Kazinczy-díjak

Megtartván az előző időszakban rögzített hároméves forgó rendszerét, ez évben mind a három Kazinczy-díj az anyanyelvi mozgalmakban kiemelkedő tevékenységet felmutató pedagógusok számára volt odaítélhető. – A díjazottak:

1. *Hercegi Károly* középiskolai tanár, az OM nyugalmazott főtanácsosa. A Kazinczy-verseny mozgalommal a budapesti Eötvös József Gimnáziumban került kapcsolatba, majd – az OM állományában – mintegy három évtizeden át intézte az alapítvány ügyeit mint a kuratórium titkára; indulásában segítette és működésében támogatta a később vele összekapcsolódott (Sátorajújhely központú) Édes anyanyelvünk nyelvhasználati versenyt is. Előkészítette, szervezte az országos versenyeket, bírálóként részt vett a döntőkön. Fontos és hasznos közreműködéséért nem részesülhetett Kazinczy-díjban, minthogy az odaítélők oldalán állt; nyugdíjba vonulásával ez az összeférhetlenségi helyzet feloldódott, s így átvehette méltó jutalmát.

2. *Gáspári László*, a nyáregyházi tanárképző főiskola tanára, majd egyetemi oktató. Évtizedekig sikerrel folytatott oktató- és kutatómunkájával megalapozott versenyfelkészítő tevékenysége révén számos hallgatóját segítette a Kazinczy-érem elnyeréséig, és indította tovább a stílusitkai és retorikai ismeretekkel is kibővített anyanyelvi nevelőmunkára.

3. *Pecznyik Ibolya* monori szakközépiskolai tanárként kapcsolódott be, szakkörvezetői és versenyfelkészítői minőségben, a Kazinczy-mozgalomba. Jó másfél évtizeden át megszakítás nélkül folytatta ezt a tevékenységet egy üllői általános iskolában, majd ismét Monoron, a Jászai Mari Általános Iskolában, minden új munkahelyén új szakkört alapítva. Szakköre élénk tevékenységet folytat a városka kulturális életében, közönségszolgát, de közreműködőként is. Ő maga anyanyelvi-irodalomisztétikai adássorozatot szerkeszt és vezet a városi televízióban, állandó résztvevője az Anyanyelvpolók Szövetsége központi és szervezője helyi rendezvényeinek.

Péchy Blanka-díjak

1. *Szabó Jánosné*, a sátorajújhelyi V. István Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola alapító körvezetője. – Több mint egy évtizeden át segítette nyelvhasználati oldalról a sajátos pályára irányító képzést. A folyamatos szakköri munkából kiemelkedőket a kiejtési, illetőleg nyelvhasználati versenyek döntőig vezette. Nagy létszámú helyi csoportot szervezett és működtetett az Anyanyelvpolók Szövetsége keretében, együttműködve a város és környéke szakköreivel és vezetőikkel. Nyugdíjba vonulása előtt bekapcsolta kiszemelt körvezető utódát, így biztosítva a szünet nélküli folytatódást.

2. *Szöcs Tiborné*, a hegyeshalmi Lőrincze Lajos Általános Iskola szakkörvezetője. – Iskolája elsőnek vette fel az akkor elhunyt Lőrincze Lajos nevét; emlékéit, szellemét munkásságának tanulmányozásával is ápolva. Egyik kezdeményezője volt az e nevet viselő „Lőrincze-iskolák” találkozásának, együttműködésének, közös megemlékezéseinek, ünnepléseinek. Növendékei rendszeresen részt vesznek a korosztályuk számára szervezett anyanyelvi versenyeken, többször a végleges (félországos) döntőig is eljutva. Növendékei részt vesznek és szerepet is vállalnak a városka kulturális rendezvényein; ő maga – kiválasztott növendékei élén – gyakori látogatója a Szövetség és a Beszélni nehéz! mozgalom országos rendezvényeinek.

Z. Szabó László-emlékérem

Több évtizedes sikeres versenyfelkészítő tevékenységének jutalmaként ugyanott, a Kazinczy-verseny győri országos döntőjén vehette át a győri alapítású Z. Szabó László-emlékéremet *Fábiánné dr. Szeenci Ibolya*, a csongrádi Batsányi János Gimnázium és Szakközépiskola körvezetője.

Anyanyelvi mozgalmaink gondozói nevében köszönetet mondunk kinek-kinek áldozatát és eredményes munkálkodását, és kérjük-várjuk további segítségét.

D. L.

Tábornyitó üdvözet

Elhangzott 2006. július 3-án, a Beszélni nehéz!-szakkörvezetők 20. országos táborának megnyitóünnepségén

Szívből köszöntöm a városunkban tanácskozó beszédművelő szakkörvezető vendégeket.

Nagyon igaza van Sütő Andrásnak, miszerint: „szavaink hét szűk esztendejét éljük”. Gyérülnek szavaink, fogynak fogalmaink, és ezzel sorvad szellemi képességünk is.

A mai fiatalság és a felnőtt nemzedék egy jelentős része alig tud beszélni, gondolatait nem tudja szavakba önteni, s egy újfajta szellemi rest-ség, gondolati betegség ütötte fel a fejét.

Ennek iskolai tünetei, hogy sok gyermek nem tud értelmesen és folyékonyan olvasni, s ha tud is valamennyire, nem érti, mit olvas; ha mégis érti úgy-ahogy, akkor nem tudja használni az olvasottakat, és beszélni sem tud róla.

Baj van a gondolatközléssel és az élményközléssel is. Ma mindenki számára, de főként a pedagógusok, a könyvtárosok, a népművelők, a kultúra őrzői, népszerűsítői és terjesztői – az oktatási intézmények, civilszervezetek – számára kiemelten fontos feladat anyanyelvünk védelme, ápolása, a helyes és szép magyar beszéd, a tiszta nyelvhasználat terjesztése.

Aki embernek született, annak emberi nyelven kell beszélnie, érzéseit és gondolatait ember módjára kell kifejeznie. Ha magyarnak született, akkor magyarul kell beszélnie. A magyar nyelv nem trágár, nem közönséges, hanem kulturált, fejlett, amelyet meg kell tanulni, védeni. Ez nem egyszerűen jó tanács, de egyenesen parancs, melyet nyelvünkkel szemben teljesítenünk kell.

Ezért tartom fontosnak a „Beszélni nehéz”-szakkörvezetők 20. országos táborát itt Vácott, mert ez a tábor anyanyelvünk védelmére és ápolására szerveződött meg.

Kívánom, érezzék jól magukat, munkájuk legyen eredményes, tanulságos, és valami újnak, másnak, értékesnek a kezdete is. Isten hozta Önöket!

Dr. Molnár Lajos

a városi önkormányzati testület
Művelődési és Oktatási Bizottságának elnöke, Vác

„Beszélni nehéz!”

A gyökereinktől a nyelvhasználatunkig

Családias hangulatban tölthettek el egy tavaszi délutánt azok, akik április 13-án ellátogattak a miskolci Városi Pedagógiai Intézetbe. Múlt és jelen fonódott itt össze, hiszen városunk vendégül láthatta sok Borsod megyei iskola képviselői mellett Deme Lászlót, az Anyanyelvpolók Szövetségének társelnökét és Kerekes Barnabást, a Szövetség titkárát.

A találkozás apropójául szolgált az is, hogy a „Beszélni nehéz!” mozgalom, melynek mindkét meghívott oszlopos tagja, most ünnepelte 30. évét. A jelen képviselői, a megye különböző részeiből érkezett diákok nem mindennapi módon ismerkedhettek meg a mozgalom múltjával.

Péchy Blanka vetette fel a rádió önkritikai műsorának elindítását, ami nem a hibázók, hanem a hibák ellen küzdött. A színésznő harcostársakra is talált, így folytatódhatott a „Beszélni nehéz!” rádióműsor 30. éven át, töretlenül. A mozgalom gyökereinek megismertetése után Deme László professzor tartotta meg előadását, melyben rámutatott, hogy a mozgalom milyen sokrétű címet visel. Hiszen abban, hogy „Beszélni nehéz!”, nemcsak a nyelvhasználatunk, hanem az egész életvitelünk, gondolkodásunk tükröződik. S ahogy Juhász Gyula Szavak című költeményéből kiemelte, fontos, hogy milyen személyiség van a szavak mögött, hisz maga az ember az, aki által a szavak „Békítanak, lázítanak...”. Ezek után Kerekes Barnabás tanár úr beszélt borsodi gyökereiről, pataki diákeveiről, majd a „Beszélni nehéz!” rádióadás műhelytitkaiba pillantattunk be.

Végül előadónk megdicsérték a kezdeményezést, mely a Városi Pedagógiai Intézet és a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat közös munkája. Hiszen egyedülálló az országban, hogy két ilyen, megyei szinten is tevékeny szervezet együttesen készítsen elő egy anyanyelvi találkozót. Az összefogás öröme mellett azonban hosszú távú célként az is megjelölték, hogy a kezdeményezés hagyományteremtő rendezvényé váljék, új gyökereket sarjastva városunk kulturális életében.

Jobbágy Lászlóné

Különleges fosztóképzős szavak

(Kiegészítés Batár Levente cikkéhez)

E folyóirat hasábjain jelent meg Batár Levente „Különleges fosztóképzős szavak” című írása (2006. 1: 8). A cikkben leírtakhoz két kiegészítést (illetve pontosítást) fűznék hozzá.

1.

A szabályosnak számító igei, főnévi és melléknévi alapszavú fosztóképzős származékok mellett „A magyar nyelv szövegmutató szótára”-ban négy kivételes („különleges”) alakulatra bukkanhatunk: létezik (1) egy számnévi alapú (*egyetlen*), (2) egy határozószóból képzett (*bizonytalan*), (3) az igei szerepűvé vált *nincs* szóból létrejött származék (*nincstelen*), valamint (4) akad egy olyan is, amelynek az alapszava alkalmilag főnévként használt grammatikai végződés (toldalékmorféma, igei személynag): *iktelen*.

(1) Az *egyetlen* meglehetősen szokatlan alakulat. Már a XIX. század végén logikátlansággal vádolja a Magyar Nyelvőr „Kérdések és feleletek” rovatában megjelent olvasói levélben valaki: „Hisz ami *egyetlen*, az senki vagy semmi” (Szarvas, Kérdések és feleletek: Nyr. 1894: 320). Szarvas Gábor válaszában visszautasítja a logikátlanság vádját, tudniillik „az *egyetlen* csonkult kifejezés... régebben az *egy* számnévvél párosulva volt járatos, s teljességében így hangzott: *egyetlen egy*” (Szarvas i. m. 1894: 320–321), melynek eredetével kapcsolatban több lehetőséggel is számolhatunk, de a legvalószínűbb, hogy „tkp. két azonos jelentésű szóból alakult nyomósító összetétellel van dolgunk... Az *egyetlen*-ben a fosztóképző, mint Thewrewk (P. Thewrewk, Figura etymologica: Nyr. 1874: 389 és „-TALAN, -TELEN”: Nyr. 1878: 195) találó idegen nyelvi analógiák alapján kimutatta, »fokozó értelmű«: »*egyetlen egy*, azaz olyan egy, amelynek nincs egyje, mása, párja«, és így *egyetlen* = egy; csak egy” (Fokos, A „figura etymologica”: Nyr. 1931:107). Az *egyetlen* számnévi alapú melléknévi származékot ma általában főnevek előtt használjuk állító vagy tagadó formában. Tagadó formában kiváltképp gyakran fordul elő az *egyetlen(egy)* + főnév + birtokos személyjel + *sincs* típusú, valaminek a hiányát kifejező tagadó szerkezetekben az 'egy sem, egyetlenegy sem, semmi sem, egy darab sem, egy szál sem' stb. értelmű közlések nyomtatékosítására, rendszerint ingerült, indulatos beszédben, pl. *Egyetlen krajcárom sincs*.

(2) A *bizonytalan* melléknév alapszava a *biz(ik)* igéből -n (~ -ny) névszóképzővel keletkezett *bizony* 'olyan, akiben, amiben meg lehet bízni', azaz 'igaz, valódi'. Nyomatékosító határozószóvá alanyi vagy értelmező összetett mondatok főmondatának névszói állítmányaként (*bizony* az, hogy...) fejlődhetett, nyomatékát, majd önálló mondat jellegét elvesztve (vö. TESz. 1: 310). A fosztóképzős forma jelentései: 1. kétségbe vonható, nem bizonyos, pl. *bizonytalan adat*; 2. nem elég szilárd helyzetű, ingatag, pl. *bizonytalan alap*; 3. tétova, nem eléggé határozott, pl. *bizonytalan mozdulat*; 4. nem eléggé ismert, ezért bizalmatlanságot keltő, pl. *bizonytalan foglalkozású*; 5. elmosódó, alig felismerhető, pl. *bizonytalan kontúrok*; 6. nem biztonságos, pl. *bizonytalan élet*; 7. meg nem határozott, pl. *bizonytalan időre*.

(3) A *nincstelen* az igei szerepűvé vált *nincs* szónak a fosztóképzős származéka, mely a kétszeres tagadásra emlékeztető módon alakult ki. A *nincs* formát a szaktudományok hiányos ragozása igeiként is emlegeti, ugyanis funkciója a *van* létige kijelentő módú jelen idejű egyes és többes számú 3. személyének a tagadása, amely a *nem* tagadószóból és az *és*, *is* nyomatékosító-kiemelő szóból keletkezett. A két szóelem összeolvadása után az *is* nyomatékosító szerepe elhomályosult, s az összetett szó tagadóige-szerűvé vált. Régebbi és nyelvjárási többes száma, a *nincsek* is mutatja az eredetét. Ebből a -*nak*, -*nek* személyragos igei állítmányok hatására analogikusan jött létre a többes szám 3. személyű *nincsenek* forma. A *nincstelen* nyelvjárási eredetű alak, amelynek első előfordulásait a XIX. század végén adatolták, és amelyek feltehetőleg a nyomatékos tagadás hangsúlyozására keletkeztek (vö. TESz. 2: 1019). Ez a mai nyelvben melléknévi és főnévi értékben egyaránt használatos 'vagytalan, nagyon szegény (ember)' jelen-

tésben. (A Batár által említett *semmitlen* forma nem szerepel az ÉrtSz.-ban, így a szövegmutató szótárban sem.)

(4) A nyelvtudományban használt *iktelen* 'nem izes' (a kijelentő módú egyes számú 3. személyben alanyi ragozásban nem -*ik* ragra végződő ige) szakszó az alkalmilag főnévként használt -*ik* igeragból tudatosan alkotott származék, mondhatni „tudós derivátum”. Első adatolása 1817-ből való (I. TESz. 2: 197).

2.

A nyelv fejlődése számos esetben a látszólag, legalábbis képzésük szerint, ellentétesnek indult szópárok egyes tagjainak jelentését más-más irányba vitte, tehát az azonos alapszóból képzett változatok ma már nem minden esetben alkotnak szemantikai ellentétpárt, pl. *anyás* ~ *anyátlan*, *becses* ~ *becstelen*, *csinos* ~ *csintalan*, *ékes* ~ *éktelen*, *házás* ~ *házatlan*, *híres* ~ *hirtelen*, *idős* ~ *időtlen/idétlen*, *jelles* ~ *jeltelen*, *kedves* ~ *kedvetlen*, *kies* ~ *kietlen*, *lelkes* ~ *lelketlen*, *modoros* ~ *modortalan*, *okos* ~ *oktalan*, *otthonos* ~ *otthontalan*, *pofás* ~ *pofátlan*, *számos* ~ *számtalan*, *szemes* ~ *szemtelen*, *szíves* ~ *szívtelen*.

Külön említést érdemel a *számos* ~ *számtalan*, *szemes* ~ *szemtelen*, *modoros* ~ *modortalan* származékok szemantikai kapcsolata. Ezek a – képzésük szerint ellentétes – szópárok szemantikailag ugyan- is inkább szinonimái egymásnak.

A *számos* határozatlan számnévi ('sok') jelentésben szinonimája a szintén határozatlan számnévként használt *számtalan*-nak: *számos esetben* = *számtalan esetben* ('sokszor'), *számos siker* = *számtalan siker* ('sok siker'). A fosztóképzős melléknemeknek nagyító (pozitív és negatív) fokozó értelemben történt használata nem példa nélküli: *éktelen (harag)*, *féktelen (magaviselet)*, *feneketlen (tó, gyomor)*, *határtalan (gyűlölet, lelkesedés)*, *végtelen (szeretet, gyűlölet)* stb.

A *szemes* a népnyelvben a 'kedvező lehetőségeket hamar felismerő és azokat kihasználó; szemfüles, élelmes' embert jelenti („*Szemesnek áll a világ!*”), s ilyen értelemben szemantikailag rokona a *szemtelen* fosztóképzős származéknak. Ez utóbbi meglehetősen pejoratív, rosszállást kifejező szó, tudniillik: 1. 'sértő módon tiszteletlen vagy bántóan kihívó, tolakodó'; 2. 'az aljasságig gátlástalan, erkölcstelen'; 3. 'az ember nyugalma gyakori közeledésével háborító' <állat> (ÉrtSz. 6: 1270). A két származékszó tehát szemantikailag nem ellentétes, hanem szinonimapárt alkot. A részben mezőgazdasági szakszóként használatos 'szemekből álló' <termés: kukorica, takarmány>, illetve a *szemes bors*, *szemes kávé* jelentés szemantikai ellentétpárját morfológiailag nem, csak körülírással lehet kifejezni: 'meg nem tört, le nem örölt, le nem darált'.

A *modoros* ('erőteltet, mesterkelt modorú, stílusú' <színész, viselkedés>) és a *modortalan* ('rossz modorú' <válasz>) pejoratív használatú melléknemek jelentésükben kváziszinonimák.

Még speciálisabb a *kies* ~ *kietlen* szópár szemantikai kapcsolata: ezek egyszerre lehetnek antonimái és szinonimái egymásnak, ugyanis a *kies*-nek az általánosabb 1. 'barátságos, kedves'; 2. 'kellemes látványt nyújtó, vonzó' (*táj, vidék*) jelentése mellett a TESz. közöl egy harmadik – ugyan ritkábban használatos – jelentést is: 'lakatlan, félreeső, elhagyatott' (*táj, vidék*), amely a *kietlen* 'puszta, sivár, elhagyott' jelentésével mutat szoros kapcsolatot. A *kies* 3. jelentése a TESz. szerint téves szóhasználat eredménye lehet; a szótévesztésben számolhatunk a *kieső* 'félreeső' hatásával. A *kies*, *kietlen* szavak ma már a szóhasználat peremére szorultak, napjainkban a választékos stíluslemek rétegébe foglalnak helyet. A köznyelvben a *kies* eredeti jelentése mára már csaknem teljesen elhomályosult, és a *kietlen* is azon az úton van, hogy teljesen kivesszen a használatból, és átadja a helyét a szláv eredetű *puszta* szónak.

H. Varga Márta

Új szavak, kifejezések (41.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemlézzük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

bagolyvonat – éjszakai balatoni vonat, amely a díszkőből hazatérőket szállítja haza.

BAR-lista – banki adósk listája (a *banki adósnnyilvántartó rendszer* rövidítése).

blog – **weblog** – online (az interneten folyamatosan írt) napló. A szó az angol *log* (munkanapló, műhelynapló) és *web* (világháló) összeolvasásából ered.

borzsák – bortárolásra használatos kartondoboz (tulajdonképpen dobozos bor) (a gyártó cég által kitalált kifejezés).

cinetrip – mozi, zene, tánc és fürdő, „vízi mozi” (Népszabadság, 2006. február 20.).

geopark l. *palóc Pompeji*

geoturizmus – geológiai látványosság: „A *geoturizmusra* építő terve megvalósulását az ősvilági Pompeji, Ipolytarnóc uniós pénzeiből történő fejlesztése is segíti” (Népszabadság, 2006. április 7.).

hülyebiztos – (túlzottan) biztonságos, erős szerkezet (pl. számítógép, metrókocsi), amelyet a tudatlanok vagy a vandálok sem tudnak elrontani.

időgarantált csomag – megadott időpontban kézbesített küldemény.

Múpa – a (budapesti) Művészetek Palotájának rövidített neve. Pl. „Ma a *Múpába* megyek.” Helyesírása még ingadozik: *MúPa* formában is előfordul.

nagymamázik – nagymamaként unokájára felügyel. Pl. „Ezen a hétvégén nem *nagymamáztam*.”

palóc Pompeji – az ipolytarnóci őslábnymos terület metaforikus elnevezése. Új neve: *nógrádi geopark*.

rabosít – letartóztatáskor ujj- és tenyérmintát vesz (rendőrségi műszó).

rapid randi – internet segítségével lebonyolított gyors ismerkedés.

regadó – (külföldről behozott autók után fizetési) regisztrációs adó.

sokkoló (főnév) – támadót vagy ellenfelet harcképtelenné tevő elektromos eszköz.

thm – teljes hiteldíjmutató.

trikini – háromrészes fürdőruha: alsó, felső fürdőruha és harmadikként miniszoknya vagy derékra kötött kendő (Kossuth rádió, 2006. június 25.).

tükkörkampány – az a jelenség, hogy két cég azonos feltételekkel hirdet meg valamely kedvezményt.

ügyfélkapu – az elektronikus ügyintézés (e-önkormányzat) megnevezése.

vadplakátolás – engedély nélküli plakátragasztás.

vlog – videolog; videonapló, a blog továbbfejlesztése.

Gráf Rezső gyűjtéséből is válogattunk.

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: *Jelentés a magyar nyelvvről (2000–2005)*. Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005.

B. G.

balazsge@due.hu

Új nyelvészeti kiadványok

Adamikné Jászó Anna: Az olvasás múltja és jelene. Trezor Kiadó, Budapest, 2006.

Dóra Zoltán: Nyelvemben élek. Újabb nyelvi írások. Vác, 2006.

Fercsik Erzsébet–Raátz Judit: Kommunikáció és nyelvhasználat. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.

Király Péter: A honalapítás vitás eseményei. A kalandozások és a honfoglalás éve. Nyíregyháza, 2006.

Magay Tamás szerk.: Szótárak és használatok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.

Magyar nyelv. Főszerkesztő: Kiefer Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006.

Magyar Nyelvjárások XLIII. Szerk.: Hoffmann István, Kis Tamás, Nyirkos István. Debrecen, 2005.

Molnár Ferenc, A.: A legkorábbi magyar szövegemlékek. Olvasat, értelmezés, magyarázatok, frazeológia. Debrecen, 2005.

Útmutató egyházi kifejezések helyesírásához. Szent István Társulat, Budapest, 2006.

H Í R E K

Papp László nyelvész, c. egyetemi docens emlékére konferenciát rendezett 2006. június 15-én az MTA Modern Filológiai Társasága, az ELTE BTK Szláv és Lengyel Filológiai Tanszéke, valamint az ELTE BTK Idegen Nyelvi Lektorátusa. A konferencián **Szathmári István** emlékezett **Papp Lászlóra**, majd – sorrendben – **Kiss Jenő**, **Keszler Borbála**, **Gósy Mária**, **Balázs Géza**, **Gadányi Károly**, **Nyomárkay István** és **Bañcerowski Janusz** előadása hangzott el.

*

Nyelvészek (Bañcerowski Janusz, Szépe György, Gúti Erika, Balázs Géza, Gaál Zsuzsanna, Tóth Szergej, Vass László) tanulmányai is olvashatók a *Hatalom interdiszciplináris megközelítésben* című kötetben (szerk. Tóth Szergej, Szeged, 2006.), amelynek bemutatója a Magyar Tudományos Akadémián volt 2006. június 15-én.

*

Hadrovics László XI. kerületi Dinnye utca 5. számú házában emléktáblát avatott a Magyar Nyelvtudományi Társaság, az ELTE Szláv és Balti Filológiai Intézete és Újbuda Önkormányzata 2006. június 27-én.

*

A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete Apáczai Nyári Akadémiáján, Újvidéken 2006. július 20-án rendezték meg a *magyar nyelv művelés napját*, amelyen a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport munkatársai (**Balázs**

Géza, **Dede Éva**, **Minya Károly**) tartottak előadást.

*

2006. augusztus 22–26. között Debrecenben zajlott le a *VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus*, melynek központi témái ezek voltak: Kultúra, nemzet, identitás.

*

Konferenciák: 2006. október 9–11. Nyelv, területiség, társadalom. 14. élőnyelvi konferencia (ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke, Bük). – 2006. október 12. Pannon tudományos nap (Nagykanizsa). – 2006. november 9–10. A magyar mint veszélyeztetett nyelv (BDF, Szombathely). – 2006. november 10–11. Országos Kosuth Lajos szónokverseny és konferencia (ELTE). – 2006. december 8. IV. anyanyelvi konferencia. 30 éves a Magyar Rádió Nyelvi Bizottsága és 20 éves a Mikrofonbizottsága (Magyar Rádió). – 2007. július 5–7. Multilingualism, Citizenship, and the Future of Minority Languages (Pécs).

*

A hagyományoknak megfelelően ebben az évben is Győr adott otthont a Kazinczyról elnevezett *Szép magyar beszéd verseny* április 21–22-i – immár 41. – országos döntőjének. A verseny ünnepélyes zárásaként szép beszédében **Bencédy József** látta el értékes útravalóval a versenyen részt vevő diákokat, valamint az összes jelenlevőt.

Rügyek

Szálkáról szoktam írni, olyan jelenségekről, amelyek szálkák a szememben, azaz bosszantanak. Ami jó, azt természetesnek veszi az ember, inkább arra figyel fel, ami rossz. Néha azonban örömök is érik az embert az anyanyelv kertjében.

A Várház körünten egy üzlet kirakatában ki van írva: *Minden kelme 500 Ft.* – Csakugyan: *kelme*. Miért is mondunk textilt, amit sokkal nehezebb kimondani, vagy anyagot, ami annyi mindent jelent? Vagy méterárut? Mennyivel jobb: *Kelmebolt. Veszek három méter vékony kelmét...*

Muzsika volt fülemnek, amikor fiatal kolléganőm úgy emlegette a fiút, akivel jár, hogy a *kedvesem*. Ezt azóta már mástól is hallottam. Nemrég még nagyobb öröm ért. Egy ismerősöm a fiát emlegette. Úgy tudtam, csak lányai vannak, rá is kérdeztem, mire ő: *A mátkámé*. Milyen gyönyörű szó! Már ringat is a dallam: „Mondom, mondom, fordulj ide, mátkám-

asszony.” Ismerősöm egy kicsit új értelmet adott a szónak, mert már együtt él az illető hölgygel, nem csak menyasszonya, talán nem is akarnak összeházasodni, mégis egy szép szót keresett kapcsolatuk megnevezésére, és ezt találta.

Sokan rájöttek már, hogy a *terhes* nem szép szó, mert arra utal, hogy a születendő gyermek teher. A népnyelvben ismert *viselő*s sem sokkal szebb. Néhányan kezdik fölleveníteni azt a kifejezést, hogy *áldott állapotban van*. Ez viszont egy kicsit kenetesen hangzik. De van egy semleges, a lényegét kifejező és dallamos szó: *várandós*. A kismama várja a gyermeket. Nagy örömmre szolgált, amikor megláttam egy üzletet a Baross utcában ezzel a felirattal: *VÁRANDÓSOK BOLTJA*. Díjazni kellene az ilyen cégeket.

Néha a száraznak vélt fa is kihajt. Bár sok régi szavunkat elevenítenénk így föl!

Buvári Márta

PONTOZÓ

Mindenekelőtt a 2006. évi 2. számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Ha jó a vége... 1. Telek. 2. Őre. 3. Sirám. 4. Alap-. 5. Rege. 6. Dúl. 7. Dőre. 8. Dán. 9. Döf. 10. Rokka. 11. Cár. 12. Rák. 13. Óda. 14. Has. A keresett jeles feltaláló Kempelen Farkas (1734–1804).

II. Színészek inkognitóban. 1. Bodrogi Gyula. 2. Szabó Gyula. 3. Húvösvölgyi Ildikó. 4. Hernádi Judit. 5. Kulka János. 6. Eszenyi Enikő. 7. Berek Kati. 8. Raksányi Gellért. 9. Garas Dezső. 10. Nyertes Zsuzsa.

III. Író és műve. 1. Genova. 2. Apatin. 3. Lázadó. 4. Gyömrő. 5. Óbégat. 6. Canova. 7. Zsivaj. 8. Imbisz. Az író Gálóczi (Erzsébet), keresett művének címe: Vidravas.

IV. Betűt a belsejébe! I. Sár–szár, elül–elsül, terel–termel, kúszik–kiúszik, kút–kiút, leér–lekér, tarja–taraja, bírság–bírótság, apó–apró, fal–fial, felír–felsír, ama–alma. II. Most–mosat, kulcs–kulacs, serény–szerény, sztár–szótár, perc–perec, elír–elbír, talán–talján, közöny–közlöny, ecet–ecset, fals–falas, kiűz–kífűz, mezes–meszes, cipő–cspő. Az első szócsoport betoldott betűiből Zsirai Miklós, a másodikéiból Balassa József neve rakható össze.

V. Németh László a nyelvről. Ha az ember a magyar nyelv erejére gondol, alig juthat más eszébe, mint a tömörsége.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Almássy Lászlóné, Nyíregyháza, Rákóczi út 18–20. II. 11. (4400); Benedek Attila, Budapest, Hunyadi János u. 11. (1011); Darázs Richárd, Miskolc, Testvérvárosok 8. IX. 1. (3529); Gulyás Piroska, Jászapáti, Sóti u. 15. (5130); Jármái Gyula, Miskolc, Pozsonyi u. 62. II. 1. (3526); Dr. Kis Ellák István, Budapest, Kőrakás park 61. I. 4. (1157); Mezei Teréz, Békéscsaba, Kis-Tabán u. 16. (5600); Oláh Miklósné, Baja, Kígyó u. 21. (6500); Dr. Somogyi Erika, Siófok, Horgony u. 6. (8600); Vassné Szili Anikó, Sásd, Mária u. 12. (7370). Gratulálunk a nyerteseknek!

A Pontozó új feladatai

I. Visszafelé! Az alábbi mondatokban egy-egy – jobbra ritkán előforduló – utónév bújik meg. Ezekre azonban csak akkor találunk rá olvasóink, ha a mondatokat visszafelé olvassák. Ha megfejtésük helyes, a talált utónevek kezdőbetűiből ugyan csak egy utónévre bukkanhatnak. Minden megtalált névért 2 pontot, azaz – a helyes megfejtés nyomán összeolvasható nevet is figyelembe véve – összesen 14 pontot lehet szerezni.

1. Nincs időm erre a butaságra!
2. Ez a szvetter Olgáé!
3. Csak vidáman; lám, így is lehet.
4. A szerző pennái lila tintával írnak.
5. Annak csak én örülnék a legjobban.
6. Ez az aknarakat veszélyes!

II. Igekereső. Olyan hatbetűs – de nem feltétlenül hat betűjegy – igékkal játszunk, amelyek soronként csupán a kezdőbetűjükben térnek el egymástól, mint ahogy pl. a *burkol* igének ugyanilyen módon társa a *hurkol* vagy a *szurkol*. A megoldás csak akkor helyes, ha mindegyik megadott kezdőbetűvel sikerült megtalálni a megfelelő igét. Mindegyik sorért 4 pont jár, a hibátlan megfejtés értéke tehát 20 pont.

1. cs | d | l | r |
2. cs | g | p | z |
3. b | l | p | sz |
4. f | ny | r | sz |
5. l | r | s | t |

III. Egy színmű. Az ábrát úgy kell kitölteni a meghatározásoknak megfelelő szavakkal, hogy az első szó utolsó betűje (betűjegy) egyúttal a következő szó első betűjével legyen azonos, és így tovább. Ha olvasóink megfejtése helyes, a beírt szavak kezdőbetűi egy ismert színmű címét adják. Mi a darab címe, és mi 150 éve született szerzőjének neve? A címért 10, a drámaíró nevéért további 5 pont jár, összesen tehát 15!

1. Tarka tollú énekesmadár
2. 1683–1765 között élt angol költő
3. Párkánynál ömlik a Dunába
4. Piros boggyójú gyümölcs
5. Azonos magánhangzókat tartalmazó férfinév
6. Esetlen kamasz
7. Az USA szövetségi állama
8. A téli égbolt csillagképe
9. Fövetlen

IV. Anagrammapárosító. Az alábbiakban felsoroljuk nyolc híres magyar író vagy költő nevének anagrammáját (ezek némelyike már ismerős is a rejtvényirodalomból), valamint mindegyikük valamelyik művének címét, ugyancsak anagrammasítva, mindkét anagrammacsoportot betűrendben. A feladat: tessék megtalálni s össze is párosítani a szerzőket művük címével! Mindegyik sikeres párosítással 3 pontot lehet szerezni, összesen tehát 24-et. (E rejtvényünkben a rövid és a hosszú magánhangzók, ahogy az anagrammájátekkekben szokás, felcserélhetők egymással.)

1. Anyján a sor	A) A nemtelen Éva
2. Jó móka, ír!	B) A nyerő nap vágya: sör
3. Jani lőhet-e?	C) Asztalon metélte
4. Kámzsám kint hál	D) Bősz amerikai füvei
5. Lágyan szól	E) Erény-teszt Jenő repes
6. Ne írd be, ez silány!	F) Ez a költő ítél
7. Rémekeket írsz	G) Garast lássson!
8. Te idős profán!	H) Szerb vét gépemen

V. Szakonyi Károly a nyelvről. 1931. október 26-án született, azaz hetvenöt éves lett Szakonyi Károly Kossuth-díjas írónk. Az évforduló alkalmából keresztrejtvényünk fő soraiiban tőle idézünk egy nyelvünkre vonatkozó megállapítást. Ezt kell beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 98 pont, de már 80 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tíz megfejtő részesül. A rejtvények megoldását **2006. december 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak jó szórakozást és a fejlődőkövel való sikeres megbirkózást kívánunk – a Pontozó rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

Bencze Imre (II.), Harmati Gizella (III.), Láng Miklós (I.), Schmidt János (V.), Varga István (IV.)

KÖZÖS FELADAT

1	2	Y	3	NY	4	5	6	7	8	K	9	T	10
11					12						13		14
15		16		17								18	
19			20			21					22		
		23			24			25					
26						27				28		29	
		30				2		32		33			34
35	36					37			38				
39					40				41				
	42				43		44	45					
46				47		48		49					
50	51				52		53			54		55	56
57				58				59				J	
60			61		62					63		64	
		U		K						S		G	

VÍZSZINTES: 1. Szakonyi Károly gondolatának első része. 11. Citromból facsart nedv. 12. Arezzói ...; 11. századi itáliai bencés szerzetes, a zene-történet nagy újítója. 13. Keres ...; színművész. 15. Tessék, itt látható! 17. Javítva módosító. 18. Az aljához. 19. Törtrész, egykori adónem is. 21. ... Robinson; a New York Knicks kitűnő kosárlabdázója. 22. Való, helytálló. 23. Város Nagyvárdtól keletre, a közelében találhatók Sólyomkő várának romjai. 25. A szüret évszaka. 26. Száraz (levegő). 28. Kiskunsági Nemzeti Park, röv. 30. Trogir dalmát kikötőváros német neve. 31. A szomszédba. 33. Cipőt krémez. 35. A lucerna is ez. 39. Rémült. 40. Ezen a napon. 41. Valamennyi ideig életben marad. 42. Lódujl! 44. Uralkodói, állami értékek őrzőhelye. 47. Fegyveres sereg. 49. Nobel-díjas német író (Hermann, 1877–1962). 50. A Züzi-képek festője (István). 52. Majd ha piros hó esik! 54. Község Mezőtúr közelében. 57. Széles csík. 58. Ritka női nevünk. 60. Szép ...; az Azra írója. 62. Rockzenekar tagja. 64. Körút része!

FÜGGŐLEGES: 1. Vél, gondol, tájszóval. 2. Kevéske. 3. Távolra mutató szócska. 4. ...-nog; tojásos italkeverék. 5. Angola fővárosa. 6. Tokféle hal. 7. Frissítő (ital). 8. Zsebfüzet. 9. Azonos zenei hangok. 10. Átnedvesedő. 14. Schütz ...; színművésznő (1944–2002). 16. Az író gondolatának második, befejező része. 17. Felénk jön. 20. Szétömlő. 24. Nagyvárosi nyomornegyed. 26. Szurtos ...; kártyafigura. 27. Guru, a szikh vallás alapítója. 28. Csekély mértékben, alig. 29. ... Club; írók, költők, esszéírók nemzetközi szervezete. 32. Kétjegyű betű. 33. Mezőföldi község Dunaföldvártól 7 kilométerre. 34. Felirat a tök áson. 36. ... Szófia; isztambuli mecset. 37. Azonban. 38. Nagynéni, tájszóval. 43. Író, költő, szerkesztő, a Szigligeti Társaság elnöke (1869–1928). 45. 12-szeres világcsúcstartó közép- és hosszútávfutó, 1955-ben a világ legjobb sportolójává választották (Sándor, 1930–1996). 46. Festőeszköz. 48. Méltatlankodik, óg-móg. 51. Esős időben ragad a cipőnkre. 53. Zeusz és Héra leánya, az istenek pohárnoka, az örök ifjúság istennője a görög mitológiában. 55. Pépes étel. 56. Szabó Magda önéletrajzi regénye (1970). 59. Kötőszó, röv. 61. Ponty nagyságú, szálkás húsú édesvízi hal. 63. A csodálkozás egyik szava.

Schmidt János

A trójai faló behozatalra került

A magyarórai diákbakiknak van egy olyan fajtájuk, amely főleg írásbeli munkákban fordul elő: a hivatali „bikkfanyelv” befurakodása az irodalmi szövegekbe. A tanulók úgy érzik, hogy míg feleléskor talán elég saját szavaikkal előadni az anyagot, írniuk valahogy szakszerűbben, „tankönyvibb” stílusban illenék. Ez a teljesítési kényszer azután különös mondatokat eredményez dolgozataikban.

☉A jós tanácsa *nem lett megfogadva*, így a trójai faló *behozatalra került*.

☉Az erkélyjelenetben Rómeó és Júlia *kölcsönösen biztosították egymást* érzelmeikről.

☉Brutus – *hiányos politikai érzéke* lévén – csatát vesz.

☉Csokonai Lillával *tartós szerelmet akar létrehozni*. A költő végül *rátér* kérelmének tárgyalására: csókot kér Lillától.

☉Petőfi a metaforák által szerelmét akarja *kifejezésre juttatni*.

☉A helyiség *huzatos volt*, mert az ajtó *hiánya lépett érvényesülésbe*.

☉A Margit hídon a többi halott is *rövid beszámolót tart* öngyilkossága okáról.

☉Tímár boldog a Senki szigetén, mivel ott *nincsenek elvárások vele szemben*.

☉Az Úr *megtiltja a fogyasztást* a Lucifer által ellenőrzött tudás fájáról.

☉Pongrácz gróf visszaköveteli Beszterce városától a *saját tulajdonát képező* artistanőt.

☉A Barbárok témája, hogy két juhász *hasznoszerzés céljából súlyos bűncselekményt követ el*.

☉A rablók előzőleg *felmérték* a nyáját *menyiségileg és minőségileg*.

☉Bodri juhász feleségét nem tudták becsapni, mert egy bojtártól *már más információt szerzett be*.

☉Cipolla a hátán *púppal rendelkezett*.

☉A munkások italba fojtották bánatukat, a költő bemutatja a kocsmát, amelyben ez a *ténykedés folyik*.

☉A költő szervei már *előkészületeket tesznek* az elmúlásra.

☉A novellában megható a *nagypapa által tanúsított érzelmi megnyilvánulás*: megette a tyúkot és meghalt, de az unokájának meghagyta a combját.

S. Varjú Anna

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Már csak az a kérdés, mi az, ami átment a kabátban, hogy egyszerűen ilyen olcsó lett. Talán az úthenger? (Beküldte **Kormos Enikő** budapesti olvasónk.)

Ady Endre születési anyakönyvi kivonata - kelt: Erdőmindszenten

A Várnegyed című lap július 7-i számának képaláírásában újból elvétették Ady Endre szülőhelyének nevét. Pedig a fakszimilén – legalábbis nagyítóval – két helyen is jól látható, hogyan kellett volna írni: *Erdőmindszent*. Hiszen nagy költőnk nem *Erdő*ről, hanem az *Értől* jutott el az Óceánig. Nem mindegy! (K. G.)

COULTER KFT.

Illatos matrica
Származási ország: Kína
Importálja és forgalmazza: **Coulter Kft.**
H-1133 Budapest, ~~1133~~ autópálya, főtí leágazás
Ragasztható fémre, üvegre és tükörrre.
Tisztítás meleg vízzel, utána újra ragasztható.
Nem ragasztható textilra, papírra, festett, porózus felületre, mert elszíneződést okozhat.
Magas hőmérsékleten (pld. autóban nyáron nem használható)
Csak szülői felügyelet mellett 5 éven alul nem ajánlott.

Ez egy körözött körözött! (B. G.)

Átváltoztatjuk

hető frizurát ajánlott. A félhosszú, elől hosszított, hátul kicsit tépett haj szépen kiemeli Andrea vonásait, szabályos arcát.

Smikesünket megbüvölték a modell mandulavágású szemei és hibátlan bőre, ezért semleges, természetes színeket használt, amiből csak a két világoskék szempár villan elő kacéran.

Néha kettőt látok, de szempárból itt csak egyet! Vagy talán nekem is *smi(n)kesnek* kellene lennem? (B. G.)

Ha más családtagok, ismerősök is jelen vannak, akkor az öt évnél ifjabbak is matricázhatnak? (Egy termékleírás on fedezte föl **Pathó Zoltán**, a Baár-Madas Református Gimnázium tanulója.)

FOTÓIBÓL ZENÉS VIDEOKLIPPET KÉSZÍTÜNK!

Digitalizálás és DVD-re írás
- super8, normal8, 9,5-ös, 16-os, 35-ös filmek,
- video8, Hi8, digital8,
- MiniDV, VHS-C kazetták,
- VHS, BETAMAX

Szkenelés és CD-re írás:
- Diakép,
- Negatívfilm,
- Papírkép (fénykép),
- Mikrofilm

És helyesen is feliratozzuk: egy p-vel! (B. G.)

NEMZETKÖZI CÉG

KERES

Managereket és munkatársakat

- Munkaidő megegyezés szerint
- ingyenes továbbképzés
- Átlagon felüli kereset
- egy óra megváltoztathatya az életét

Bővebb információk csak személyesen.

Időpont: 2006.5.16./kedd/ 14:15 órakor vagy
2006.5.18./csütörtök/ 15:30 órakor

az ~~székház~~ épületében / ~~ut.5, Győr/~~
Helyszínen keresse Évát

Ennek a szórólapnak a másolatát **Szűcs Bertalan** tervezőmérnök küldte el Győrből. A „nemzetközi cég”, mi tagadás, „továbbképzés”-re szorul helyesírásból. (Közléteszi: K. G.)